

БЭХТИҮАР ВАН АБЗАДЭ

АЧЫГ
СӨНБӨТ

Кәңчлик
Бакы
1977

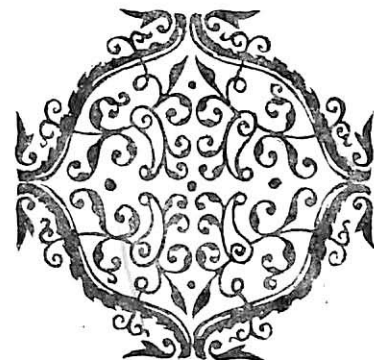

БƏХТИЈАР ВАҺАБЗАДƏ

АЧЫГ
СӨҺБƏТ

М. Ф. Ахундов adına
Azərbaycan Respublikası
KİTABXANASI

ЛЕНИН ЗӘКАСЫНЫН ИШЫҒЫ ИЛӘ

Севимли шаиримиз Б. Ваһабзадәнин Республика Дөвләт Мүкафатына лајиг көрүлмүш «Ленинлә сөһбәт» вә «Муғам» поемасы охучуларә јахшы танышдыр. Шаир бу китабында һәмин поемалары сон илләрдә јаздығы ше'рләрлә бирликдә тәгдим едир.

Күчлү вәтәндашлыг пафосу, јүксәк амал, һәссас поетик дујум, инчә лирик мүшәһидә «Ачыг сөһбәт»дә кедән ше'р вә поемаларын әсас гәјәсини тәшкил едир.

Күчлү поетик зәкаја вә илһама малик олан Бәхтијар Ваһабзадә халг арасында дәрин мөһәббәт газанмыш шаирләримиздәндир. Јүксәк вә бөјүк амалларла нәфәс алмаг, дөврүмүзүн, чәмијјәтимизин, халгымызын гаршысында дуран әзәмәтли вәзифәләрни еһтираслы, чошғун ағыл вә фәлсәфи тәфәккүрлә әкс етдирмәк онун поезијасына гүввәтли мүасирлик вә вәтәндашлыг пафосу ашыламышдыр. Там һалда Бәхтијар Ваһабзадә сәнәти Азәрбајчан халгынын мә'нәви дүнјасындан, онун кечдији шанлы тарихдән бәһрәләнмиш, гидаланмыш, Ленин энјасы илә ишыгланмыш, дәрин мүасир һәнгәтләрлә әтә-гана долмуш, фәлсәфи сигләтли, мәрд вә чәсарәтли поезијадыр. Бу поезијадан икки әсәр, — «Ленинлә сөһбәт» вә «Муғам» поемалары кечән ил республика дөвләт мүкафатына лајиг көрүлмүшдүр.

Ленин идејалары, Ленин әмәлләри битиб-түкәнмәјән зәнкин бир хәзинәдир. Бу елә зәнкин хәзинәдир ки, тәкчә бу күнүн сәнәткарлары дејил, кәләчәјин сәнәткарлары да бу хәзинәдән чох-чох бәһрәләнәчәк вә јени-јени өлмәз әсәрләр јарадачаглар, Умумиттифаг Ленининанасына бир чох гижәтли әсәрләр дахил олса да, истә'дадлы сәнәткарлар һәр дәфә бу аләмә мүрациһәт едәндә охучуларә јени-јени төһфәләр-һәдијјәләр бәхш едирләр.

Б. Ваһабзадәнин «Ленинлә сөһбәт»и дә белә лајигли төһфәләрдәндир. О, Ленинин өлмәз фикирләриндән епиграфлар кәтириб ону дүшүндүрән, нараһат едән бир сыра проблемләр барәдә поетик сөһбәт ачмағы вачиб билмишдир. Бунун үчүн шаир әсәринә белә башлыглар вермишдир: «Ингилаб»; «Халг, халг», «Ачыг сөһбәт»; «Јахшы адам»; «Һерберт Уелс»; «Гәһгәһә»; «Әскәр-сәркәрдә»; «Һәнгәт-әдаләт».

Сөзүн кепиш вә һәнгиги мә'насында бу мәфһумлары дәриндән дәрк етмәк, дујмаг Ленин идејалары илә снлаһланмаг демәкдир. Бу мә'на-

да һәмнин поеманы мұасир һадисәләрлә нәфәс алаң истәдадлы бир шаирин даһи рәһбәрә һесабаты, онун әмәлләри барәдә монологу да адландырмаг олар. Дөјүшләрдә мәрдлик, һүнәр көстәрмәк үчүн шаир Ленинни сөһбәтиндән «маја тутур», гүввәт вә илһам алыр, чүнки ингилаб чәсурлуг, дөјүшкәнлик, һүнәр тәләб едир. Ленин фикирләриндән илһамланан шаир елә бил ки, јенидән доғулур, мүшкүл мәсәләләри дәрк едир, күч-гүввә топлајыр.

Ингилабда Ленин тәһими әдаләтсиз чәмијјәтләри девирмәк үчүн гасырғалар, туфанлар гојнуна атылмағы тәләб едир. Әсримизин оғлан чағында Ленин өзү дә бунун үчүн доғулмушду, вәтәнин дәрәләрини јох едән туфана чеврилмишди. Бу бөјүк амал онун үчүн һәр чүр сүркүн вә өлүм горхусуну дәф етмишди. Бу мәһнада Ленин, һәр шејдән әввәл ингилаб, дәјишкәнлик, тәмизлик, тәрәгги, инкишаф, ишыг демәкдир. Сөзүн поэтик мәһнасыны образлы шәкилдә ачан шаир бу фикри дә бәдни јолда тәгдир вә тәсбит едир вә көстәрир ки, Ленинни мәғлубедилмәзлијинә, гүдрәтинә сәбәб халға архаһанмасыдыр, ондан күч вә илһам алмасыдыр. Ленин көһнә дүнијаны она көрә девирә билди ки, халғы дајаг нөгтәси санды вә учуш сүрәтини ондан алды:

Һәмишә халғына баш әјдијиндән
Учалдын заманын кәшмәкәшиндә.
Өзүн дүшүнчәдә бир үмман икән
Өзүнү әритдин үмман ичиндә.

«Бу бойда дунјаја вәтәндаш олан» Ленин сијасәтдә принципналығы, ачылығы севирди. Ленин фикирләрини өзүнә дајаг нөгтәси, илһам гајнағы сајан шаир бу мөвгедән чыхыш едиб мұасир һәјәтмыза дәриндән нүфуз едир, онун мұәјјән чәһәтләрини тәбли, инандырычы деталларла ишығландырмаға чалышыр. Һәгиги вәтәндашлыг, торпағы, вәтәни, халғы Ленин кими севмәк, көмнишә, тарихә, халғын варлығына Ленин дүһасы илә јанашмагдыр. Чүнки Ленин идејасы бизим үчүн јени бир алам ачмыш, шуурумузу итиләмиш, көзләринизә ишыг, голумуза гүввәт вермишдир. Инсан өзүнү, өз ләјәгәтини дәрк едәндә даһа күчлү олтур. Ленин өзүмүзү өзүмүзә танытмыш, бизи ингилаби тәчрүбәләрдән кечирмишдир. Зорун—инамсыз, һаггып—инамлы олдуғуну, «инамлынын габағында инамсызын мискин олдуғуну»

биз ондан өјрәнмишк. Ленин идејаларынын күчү «заманы саатларла јох, онун сигләтилә өлчмәји», «бир кечәдә мин күндүзә јол чәкмәји», «улдузлар тор атмағы» бизим јаддашымыза әбәди јазмышдыр. Она көрә дә јолумуза чыхан «гангал» вә «тикан»лар, «өз хејринин көзү илә дунјаја баханлар» инкишафымыза мане ола билмәз. «Нифрәт вә севки дәрси», ачыг вә часарәтли данышмаг габилијјәти, алчагыға, әјрилијә һүчүм етмәк инады бизә Лениндән хирас галмышдыр. «Әјрилији, алчагығы пәрдәләмәк өзү бөјүк чинајәтдир». Севкиси, нифрәти билнимәјәнләрә, «әдаләти маска кими сифәтини таханларә», «балыг кими сојугганлыларә» Ленин нифрәт едирди. Елә буна көрә дә Б. Ваһабзадә «бөјүјүнүн» бирчә илыг бахышыны газанмаг үчүн намусуну, гејрәтини сатанлары», «о үнвана, бу үнвана гара бөһтан јаханлары», «дүз мәтләби әјрилијә јозанлары», «сифәтилә күлүш сәпән, әмәлилә зәһәр әкән шәкәр сөзлү, мин бир үзлү хәбисләри», нбисләри, «әјрилији јүксәлишин јолу билән јалтаглары»... горхуб-чәкинмәдән гамчыламышдыр. Шаирә көрә бу јарамаз үйсүрләрини көкүнү кәсмәк үчүн онларын көкүнә, ришәсинә һүчүм етмәк лазимдыр.

Биз адамлары Ленин көзү илә гијмәтләндиририк, чүнки Ленин көзү ән бөјүк вә объектив мејардыр. Инсанын инсанлығы мәсләки, әгидәслә, «јеритдији сијаси хәтт илә» мұәјјәнләшир. Бу бахымдан поемада «Јахшы адам» бөлмәси хүсусилә тәгдирәләјигдир. Бурада адамларә Ленин гајғысынын, диггәтинин дәгиг ифадәси верилмишдир. Инсанын хисләтини-чөһәрини танымаг үчүн әсас мөһәк дашы ширин дилләр, ширин сөзләр дејил, мәсләк вә амалыдыр, һансы синфә, кимә хидмәт етмәсидир. Әкәр «өмрү үзүјә бәнзәтсәк мәсләк онун гашыдыр.» Халға, торпаға архаһанан саглам мәсләк варса, инсан мәрддир:

Өз јолундан дөнмәјәчәк!
Мәсләк јохса—сөјүд кими
Әјиләчәк о тәрәфә, бу тәрәфә,
Вурмајачаг бир һәдәфә!
Мәсләк варса — о, горхмәздыр,
гүдрәтлидир.
чүр әтлидир.
Мәсләк јохса — о, горхагдыр,
о, јалтагдыр!

Варлығыны бир «сағ ол» а сатачагдыр.
Мәсләк варса—зәһмәтиндән ләззәт алыр
Фәдакардыр, ишкүзардыр!
Мәсләк јохса — өз ишиндән, пешәсиндән
о, безардыр!

Мәсләк варса —
Севкиси дә бәлли онун,
нифрәти дә.

Мәсләк јохса —
Бәлли дејил, хисләти дә!...

Мәсләкли адам милләтә, торпаға бәзәкдир, јарашыгдыр, мәсләк-сиз исә һәм өзүнә, һәм дә дүнјаја јүкдүр.

Ленин дүһасына белә бир мүасир мөвгедән јанашмаг поеманын идеја-эстетик ләјагәтини чох артырмаш, тәсирини күчләндирмишдир. Чүнки Ленин бир инсан кими бүтөвлүк, орижиналлыг тинсалыдыр, фикир сәркәрдәси, мәсләк, әгидә адамыдыр. Шаир ше'рләрини Ленин руһунда бәстәләмәјә чалышыр, Ленин идејаларынын гүдрәтини һәгигәтпәрәстлијиндә көрүр. Ленин идракынын өзүнү дәрк етмиш, танымыш мәзлумлар бирләшиб көһнә дүнјаны учурмушлар. Бу һаггын сәси инди бүтүн гит'әләрдә курламагдадыр. Азадлыг уғрунда кедән мүбаризәләрин Ленин дүһасы илә поетик вәһдәти поеманын шаһ дамарыдыр.

Ленин фикринин ишығы илә Азәрбајчан халгы да өзүнүн милли сәрвәтләринин, мә'нәви көзәлликләринин һәгиги саһиб олмушдур. Бу мә'нада шайрит даһи бәстәкарымыз Ү. һачыбәјовун хатирәсинә һәср етдији «Муғам» поемасы илә «Ленинлә сөһбәт» арасында бир јакынлыг, доғмалыг вардыр. Б. Ваһабзадә мәһз бу зијанын ишығы илә халг мусигисинин гүдрәтли бир саһәси олан муғамә мүрачнәт етмиш вә габағчадан дејәк ки, идеја-бәднн бахымдан мүкәммәл форма вә мәзмуна малик санбаллы бир әсәр јаратмышдыр. Поемада зәнкнн хәзинәјә малик муғамын фәлсәфи мәнасы, идеја чаларлары, рәнкләри инчә шаир бојалары илә вәсф едилмишдир. Бу поеманы муғам һаггында тәнтәнәли марш, һимн дә адландырмаг олар. Халг мусигисини, онун зәнкнн мә'на чаларларынын дәриндән дујан, јашајан шаир ше'рин күчү илә гәлбимизи, һисәләримизи чох-чох гәднмләрә ганад-

ландырыр. Шаир муғамын маһијәтини, инчә мә'на чаларларыны ачмагла јанашы, онун тәбиәт вә чәмијјәтдәки охшарлыгларыны, халгымызын психолокијасы, дүнјакөрүшү, севинч вә кәдәрилә бағлы бүтүн әләмәтләрини поеманын руһуна һопдурмушдур. Б. Ваһабзадә муғамын мә'на чаларларыны Азәрбајчан халгынын милли варлығында көрүр. Халг јарадычылығы мотивләрини, бајатылары, аталар сөзләрини, сајачы сөзләри, һолаварлары, рәвәјәт вә әфсәнәләри, ел әдәбијјаты нүмунәләрини вә с. чох усталыгла, инчә, поетик нахышларла тәсвир едир, муғамла, онун мүхтәлиф пәрдә вә кушәләрилә бағлајыр. Бизә там ајдындыгы илә мә'лум олур ки, муғамлар Азәрбајчан халгынын тәбиәтиндән доған, орадан нә'шәт едән өлмәз мусиги аби-дәләридир. Доғрудан да индијә гәдәр белә бир мулаһизә вар ки, куја муғам Азәрбајчан халгы үчүн һараданса кәлмәдир. Поемада охујурт:

Еј забул секаһым, орта секаһым
Мәним өз аманым, мәним өз аһым,
Сән мәнә кимсәдән пәј верилмәдин,
Сән өзкә чешмәдән кәтирилмәдин.
Мәним дағларымдыр сәнин гајнағын,
Гошгарын.

Кәпәзин,
Улу Шаһ дағын,

Бағрындан сызылыб сән дурулмусан,
Мәндә јуваланыб мәним олмусан!
Башга рәнкә салыб бу заман сәни.
Јенидән јаратды Садыхчан сәни.
Мәним өз дәрдимсән, өз мәләлимсән.
Анамын сүдү төк сән һалалымсән.

Мадам ки, муғамын мајасында, ана лајласынын һәзинлији вә көврәклији, тарын, сазын доғма руһу, севән бир гәлбин атәши, нејин үсјанкар иаләси, бајатыларымызын, нағылларымызын, әфсанә вә нәғмәләримизин рәнкарәнк бојасы, хәстә Гасымын, хан Чобанын, Әсли вә Кәрәмин, Сары ашығын, Молла Чуманын, Вагифин, Әләскәрин көнүл дүнјасы вар, Короглунун, Нәбинин гылынчынын шаггылытысы, Гыратын, Бозатын кишнәртиси, нәнәм Никарын бајатысы вар, Гобустанын рәгс еләјән гајаларында, чәнкннн, нагаранын сәсиндә, ата вә бабаларымызын мүдрик нәфәсиндә муғамын рәнки, әләмәти вар.

О нече милли олмага билер?! Ајын, Күнәшин һәрарәти, ана-бачыларымызын тохудуғу халыларын илмәләри, арзусуна чатмајан севкиллиләрин накам мәһәббәти, көјләрдәки топа булудларын «бир-бири илә күләшмәси», «Мархалларда гар учуну», јазла ғышын савашмасы, сел-суларын гучаглашмасы, Күрлә Аразын говушмасы, «Аразбары», «Апарды селләр Сараны», халгын бирлији, һүчүм сәси, гәләбә тәнтә-тәнәси, бабаларымызын мүдриклији, аталарымызын һүнәри, абырлы-һәјалы ғызларымызын «утанчаг, дөзүмлү севкиси», «Бир халгын мин һәјалы изтираблары» вә с вә н. Бүтүн бунлар муғамын рәнкләри, пәрделәри, бојаларыдыр. Бу, садәчә фактларын садаланмасы дејил, муғамын фәлсәфи маһијәтини ачмаг үчүн шаирин әлиндә поетик вәсита вә реал әләмдир:

Зиндә елә бил од галаныбдыр,
Јанғына дөзмәјиб һаваланыбдыр.
Бәминдә-јанғыны кечирмәк үчүн,
Фикирләр, хәјаллар јуваланыбдыр.

Буна көрә дә адам тәбиәтин мин бир әтриндән, илин рәнкарәнк фәсилләриндән, аналарын нәвазишиндән дојмадығы кими, муғамдан да дојмур. Чүнки, «һәр кәс өз гәлбини тапыр муғамда...»

Гошгарын, Кәпәзин, улу Шаһ дағын бағрындан сызыб дурулан сулардан, дағда чобан түтәјинин бајатысындан, телли сазын јаныглы сәсиндән, Сары ашығын, Молла Чуманын севки дастанындан, Вагифин ширин-шәкәр гошмаларындан дојмаг мүмкүндүрмү?! Муғам да буна бәнзәр! Фүзулинин сөзүндән, Нәсиминин мәрдлијиндән, «чәнки»нин ғыјхыртысындан, гарталын вугарлы учушундан дојмаг мүмкүндүрмү?! Муғам да буна бәнзәр!.. О бә'зән пычылдар, бә'зән ғышгырар, шикајәт едәр, бә'зән бир гәриб кими инләр, ичин-ичин һөнкүрәр, бә'зән чошар, дашар, үсјан едәр, дүјүнләри ачар, исти нәфәсин илә «гарлары, бузлары әридәр», «Сәси илә сују јандырар».

Мән од һәрисижәм, од мәнә һәмдәм,
Күнаһ мәнә дејил дашы әритсәм.
Буз тутар, јәј күнү булаға кетсәм,
Нејлим, буза нејлим, булаға нејлим?

Шаир бүтүн сәминијјәтилә поеманын вәзни вә аһәнкини муғамын мүхтәлиф кушәләри—пәрделәрилә ујушдурмаға, бүтүнлүкдә әсәрини муғамлашдырмаға чалышыр. Муғам санки шаирә инаныб дәрдини она ачыр. Б. Ваһабзадә белә бәдии үсулла устады Сәмәд Вурғун ән'әнәсиндән јахшы бәһрәләнмишдир. С. Вурғун 1941-чи илдә јаздығы «Ајын әфсанәси» адлы көзәл романтик поемасында Ајы, Күнәши ше'рини гүдрәтли дили илә, «поетик адәтлә» азербайчанлашдырмышдыр. Һәтта сәмадакы улдузлар да азербайчанлы чүтчүнүн сәпдији тохумдан чүчәрдијиндән онларда да вәтәнимизин, чөрәјимизин бир һиссәси әкс олунмушдур. Б. Ваһабзадәнин поемасында да тәбиәт, бүтүн варлыг она көрә көзәл вә мә'налыдыр ки, орада онун муғамынын кушәләри јашајыр. Муғам да «бир үзү кечә, бир үзү күндүз олан» јери, көјү, тәбиәт вә чәмијјәти өз рәнkindә, бојасында тәчәссүм етирә билир.

Шаир бу чүр фәлсәфи бәдии үмумиләшдирмәни ше'рин дили илә јарада билдијинә көрә «Муғам» поемасыны әдәбијјат вә инчәсәнәтимизин сон илләрдә чидди наилијјәти адландырмаг олар. Поеманын мә'на көзәллијинин дојумсузлуғу муғамын бүтүн поетик чаларларынын шаирин тәбиәт вә инсан нәфәсилә инсидирмәсиндәдир. Бурада муғам бөјүк бир дастан кими чанланыр вә һәр бөлмәдән сонра кәлән гәзәл парчасы муғамын өзүнү тамамлајан нөгәрәт кими сәсләнир:

Даш үрәкләрдә јаныб дашлары сындырды муғам,
Һагга дүшмән оланы һагга тапындырды муғам.
Нә күман ејләмисән ондакы тилсәмләри сән,
«Күрү аһыјла гурутду», «Салы јандырды» муғам.
Су чиләр кинли үрәкләрдә гәзәб тонгалына,
Нечә гәсдин өнүнү кәсди, дајандырды муғам.
О — үрәк јанғысы, көз јашлары, бир чәнкә булуд,
Ојадыб јаддашы, вичданы утандырды муғам.
Дәфн един сиз мәни забул секаһын мәјәсинә,
Дејирәм, бәлкә мәни бир күн ојандырды муғам.
Чох китаблар охудум, зәнн еләдим, бәхтијарам,
Мәнә чох мәтләби аһәстәчә гандырды муғам.

Нәтичә олараг демәк истәјирик ки, һәр ики поэма камала чатмыш, бөјүк мәтләбләри, дәрин фәлсәфи фикирләри мәһарәтлә үмумиләшдириб мүасир сәвијјәдән әкс етидирмәји бачаран гүдрәтли бир шаирин

образлы тәфәккүрүнүн мәһсулудур. Елә бил ки, милли мусигимизин бел сүтуну олан муғам өзү дә Ленин дүһасындан ишыг алыб күчләнир, зирвәләнир, јени-јени һәјати мә’налар кәсб едир. Һәр икки поэма даим ахтаран, нараһат олан, бүтүн енержисини ше’ра, сәнәтә һәср едән вәтәндаш бир сәнәткарын поетик дүшүнчәләринин сәмини, бәдин ифадәсидир. Бу поемалар бир даһа бизи инандырыр дејәк ки, јарадычылығынын јеткин дөврүнү јашајан Бәхтијар Ваһабзадә бундан сонра да дөврүмүзүн бөјүк проблемләрини Ленин экасынын ишыгы, муғам авазы вә әнкинлијилә әкс етдирән санбаллы әсәрләр јарадачагдыр.

Китабда Бәхтијар Ваһабзадәнин мүхтәлиф сәһәләрдән бәһс едән, охучуларымыза јахшы таныш олан бир сыра мараглы ше’рләри дә верилмишдир. Сијаси кәскинлик, факт вә һадисәләри партијалы мөвгедән гијмәтләндирмәк, тәмиз һисс вә фикирләрин тәрәннүмү, инсанпәрвәрлик, вәтәнпәрвәрлик бу ше’рләринин әсас мәзијјәтләридир. Әминик ки, «Ачыг сөһбәт» китабы охучуларымызын рәғбәтини гәзәначагдыр.

ГУЛУ ХӘЛИЛОВ
профессор

Поэмалар

★
ЛЕНИНЛӘ
СӨҺБӘТ

1. Ингилаб

Ленин, Сәнин һәр чүмләни,
 Һәр кәлмәни,
Дөнә-дөнә
 әзбәрләдим.
Сөzlәриндән маја тутан
 Сөzlәрим дөјүшләрдә
 Мәрд еләдим.
Үрәјимдә
 әзизләдим.
Инам долу,
Һүнәр јолу
 Һәјатыны чох изләдим.
Гәдәм-гәдәм,
 Аддым-аддым...
Јох,
 Мән сәнә
 Көзүбағлы вурулмадым...
Дөнә-дөнә
Кечирмишәм
 Үрәјимин телләриндән

Һәр сөзүнү, кәлмәни мән.
Мөрамыны дәрк еләјиб,
Үрәјимдә әзизләјиб, әркәләјиб
 Мән олмушам.
Сәни севиб, баша дүшүб
Мән тәзәдән доғулмушам.
Нијә сәни горхутмады
О гырғынлар,
 О сүркүнләр?
О зүлмләр,
 О өлүмләр?
Нә демәкдир
 Јашајыркән
Өлүмләрдән
 Бу горхмазлыг ирадәси?
Нә демәкдир
 Һәјат үчүн
Өлүмләрдән гисас алан
Өз чаныны
 Ода атан, бәркә салан
Бир үрәјин
 Мин үрәкдән хәбәр верән
 Үсјан сәси?
Јашамагчын
 Һәр әзаба гатлашырыг
 Өләнәдәк
Өмүр бирдир...
Бәс чәннәти, чәнәннәми
 Таньмыркән
Бир өмүрдән нечә кечмәк?
Аддым-аддым изләјиркән
 Өлүм сәни,
Сән ону да ирадәнә
 рам еләдин.

Сән горхунун өзүнүн дә
 Көзләрини көлкөлөдін.
 Бир өмүрдө
 «Һәјат-өлүм» зирвәсинә
 Галхмајана
 Бу дүнјанын
 Гышла јазы
 Фәрг еләмәз.
 Өлүмлөрдән горхуб гачар,
 Һәјат ону силкәләмәз.
 Нәдән өтрү јашамағын
 Она кәрәк олдуғуну билмәјәнләр
 Нәдән өтрү өлмәји дә
 дәрк еләмәз.
 «Һәјат-өлүм» — зирвәсинә
 Учалдын сән.
 Гәлбиндәки әгидәдән
 Күч алдын сән.
 Чәмијјәтдә сән ингилаб
 Еләмәкчүн
 Чох дүшүндүн.
 Дујғуларын, фикирләрин
 Аловунда
 Бишдин...
 Ади инсан идин,
 Ода дөндүн.
 Сән су идин, атәш олдун.
 Атәш идин, јағыш олдун.
 Суја һәсрәт гара торпаг
 Чичәк ачды,
 Бирчә рәнкли торпаг үстдә
 Әлван-әлван нахыш олдун.
 Чәмијјәти чевирмәдән,
 девирмәдән,

Гасырғалар гучағында
 Өз-өзүнү,
 Өз гәлбини јетишдирдин
 Чевирдин сән.
 Фикрә дөндүн,
 Мәсләк олдун,
 Бајраг олдун.
 Вәтән үчүн
 Вәтәнинин дәрләриндән
 Сән доғулдун.
 Үрәјиндә илдырымлар
 Чахды сәнин.
 Вәтән дөнүб
 Өз-өзүнә
 Сөзләринин ајнасында
 бахды сәнин.
 Вәтән көрдү, о, күчлүдүр,
 Нејләмәк ки,
 Голларында зәнчир и вар.
 Амма сәнин көзләриндә
 Сабаһынын дан јери вар.
 Архаланды Вәтән сәнә,
 Архаландын сән Вәтәнә.
 Сән әввәлчә
 Өз гәлбиндә јаратмышдын
 Сабаһыны бу Вәтәнин.
 Үрәјиндә илдырымлар
 Чахды сәнин.
 Фикирләрин тоғушмасы,
 Дујғуларын ингилабы,
 Мәсләкини доғду сәнин.
 Бу мәсләкин габағында
 Нечә дөндү өлүм, сүркүн,
 Горху, әзаб.

Гэлбиндэки ингилабдан
Риш'элэнди,
Елэдијин о чеврилиш,
О ингилаб!

2. Халг, халг

«Халг күтлэси ичэрисиндэ биз һәр
һалда дэниздэ бир дамчыјыг вэ биз
јалныз о заман идарэ едэ билэрик ки,
халгын дэрк етдијини дүзкүн ифадэ
едэк».

(В. И. Ленин, эсэрлэри, 33-чү
чилд, сәһ. 309.)

«Јалныз халга инананлар, чанлы халг
јарадычылығы булағындан су нчән-
лэр галиб кәлиб, һакимнјјәти элдэ
сахлајачаглар».

(В. И. Ленин, эсэрлэри, 26-чы
чилд, сәһ. 294.)

Һәмишә халг дејән, халга сөјкәнән,
Халгдан гүввәт алан өзү халг олар.
Саһилдә дил ачыб данышар, нәдән,
Дәниздә күкрәјиб чошан далғалар?

Үфүгдән кенишдир, көјләрдән дәрин,
Хисләти,
Гүдрәти,
Һикмәти халгын.

Онун эәкасыјла дүшүнәнләрин
Голунда бирләшәр гүдрәти халгын.

Халга архаланан халгсевәрләрин
Өзү дә халг үчүн архаја дөндү.
Халга архасыны чевирәнләрин
Архасы һәмишә јердә көрүндү.

Өзүнү халгындан үстүн сананлар
Халгын дүһасындан чох кери галды.
Халгын чијәрилә нәфәс аланлар
Халга енә-енә халгдан учалды.

Бирн сөјләди ки, јүз илдән сонра
Халг мәни дәрк едәр... Ону көзләјәк.
Башгасы деди ки, халг дүһасына
Чатмаға јүз илләр, мин илләр кәрәк.

Көтүрәк тимсалы тәјјарәләрдән,
О ки бош һавадан од ала билмәз.
Јер үстә фырланыб дөнмәсә...
Јердән

Көјләрин гатына учала билмәз.

Чаванкән дүшүндүм мән дә һејрәтлә
Һансы бир дајаға сөјкәнди Ленин?
Өзүндән сорушдум: — һансы һикмәтлә
Халглары арханча апара билдин?
Сөјлә гәләбәнин сирри нәдир, нә —
О бојда нәһәнкә сән бата билдин?
Кириб дүјғу кими халгын көнлүнә,
Бејнини јухудан ојада билдин.

Өзүнү охудум

Дедин: — һәр заман
Халг бир үммандырса, дамчыларыг биз,
Учуб чох оларыг ајрылсаг ондан,
Үмманын ичиндә анчаг варыг биз.

Һәмишә халгына баш әјдијиндән
Учалдын заманын кәшмәкәшиндә.
Өзүн дә ағылда бир үмман икән
Өзүнү әритдин үмман ичиндә.

Тутдун кәләчәјә үзүнү даим,
Өзүн дә әбәди бир заман олдун.
Халгын габағында өзүнү даим
Дамчы сандыгындан сән үмман олдун.

Русија гуртулушу көзләди сәндән,
Јетирди мәгама бир нәсил сәни.
Ел дәрди бағрында көјнәдијиндән
Мәлһәм тәк бағрына басды ел сәни.

Халгыны өјрәниб таныдыгча сән
Халг сәни таныды өзүнә рәһбәр.
Олдун...
(Чыхыб вахтын чәрчивәсиндән)

Дүнәнә,
Сабаһа,
Бу күнә рәһбәр.

Азадлыг уғрунда ахан ганларын,
Ким дејир бухары көјә соврулур?
Халгын гәм одуна алышанларын
Дајаг нөгтәси дә халг өзү олур.

Дајаг нөгтәсини сән Архимед тәк
Кәзмәдин...

Тапмышдын өзүндә халгын..
Сән она руһ вердин, о сәнә мәсләк,
Бөјүдүн,
Учалдын көзүндә халгын.

Көмәји кәнардан көзләмәдин сән,
Вәтәнә күвәндин, халга гошулдун..
Сән өз вәтәнини чох севдијиндән
Бу бојда дүнјаја вәтәндаш олдун.

Сәнин гәләбәнин сирри будур, бу
Вәтәнә мәһәббәт, халга мәһәббәт!
Адынын мә'насы — идеал, арзу,
Диләјин — азадлыг, ешгин—сәадәт!

Дәрк етдим бу бөјүк һәгигәти мән:
Севкин һәр атәшдән кечирәр сәни.
Халгы дәрк етмәсән, халгы севмәсән:
Халг нә дәрк еләјәр, нә севәр сәни.

3. Ачыг сөһбәт

«Ачыг сijasәт — ән jахшы сijasәтдир.
Принсипиал сijasәт — ән әмәли сijasәтдир».

(В. И. Ленин, Әсәрләри, 12-чи
чилд, сәһ. 9.)

Дәнә-дәнә кечирмишәм
Үрәјимин телләриндән
Һәр сөзүнү,
Кәлмәни мән.
Мәрамыны дәрк еләјиб,
Үрәјимдә әркәләјиб
Мән олмушам.
Ашыб-дашан дағ селијдим,
Ахыб,
Ахыб
Дурулмушам...
Инди мәнним һаггым да вар,
Өз-өзүмлә,
Өз кечәмлә, күндүзүмлә
Үзбәүзә данышмаға.
Дүнәнимдән, бу күнүмдән
Сөз ачмаға.
Инди кимәм?
Мән нәчигәм?
Алым нәдир?
Сојадым нә?
Дүнәним нә?
Бу күнүм нә?
Тәзәм нәдир, бојадым нә?
Һардан кәлдим?

Мән нәјә сәрф етмәлијәм
Өз атамдан пәј алдығым
Бу һәјаты?
Бунлар сәнин габағында
Виңданымын
Һесабаты!..

Гол-будаглы бир ағачам
Бу торпаға ишләјибдир
Көкүм мәнним,
Риш'әм мәнним.
Бу торпағын нәғмәсини
Бу торпаға охумагдыр
Ишим мәнним,
Пешәм мәнним.
Билирәм ки,
Һәр әввәлин

Бир сону вар.
Мән дә кәлди-кәдәријәм,
Бу торпагдан алдығым
Бу торпаға вермәлијәм,
Нә гәдәр ки, мән диријәм...

Һәр шеј ичир өз сујуну
Үрәкләрдән.
Үрәјимин арзусудур,
Өз сөзүдүр әмәлләрим.
Үрәјимин вурғусудур
Һәр һечасы, һәр ше'ринин.
Бу Вәтәндир, бу торпагдыр,
Һәм әввәли, һәм дә сону.
Китаб-китаб сөзләримин.

Еј рәһбәрим, Улум мәнним,
Өз әгидәм, јолум мәнним.

Сәнин кимн севмәлијик,
Јурдумузу,

Елимизи.

Сәнин кимн севмәлијик,
Бабамызын очағыны,
Атамызын чырағыны,
Нәғмәмизи,

Дилимизи!..

Сәнин фикрин, сәнин ешгин,
Бу дүнјаја

Ачды бизим көзүмүзү.

Сән танытдын

Өзүмүзә өзүмүзү.

Инамындан биз өјрәндик,
Азадлыға кедиб чыхыр
Додалара гыфыл вуран зүлмүн сону.
Ингилабдан биз өјрәндик
Нәгигәтин нәјә гадир олдуғуну...
Өјрәндик ки, үзүн рәнки
Батиндәки ләкәләри дана билмәз.
Нагг инчәләр, сына билмәз!
Өјрәндик ки,

Сел күчүдүр елнн күчү,

О өзүнү дәрк едәндә
Бир нәфәри мин-мин олур.
Әдаләтлә нагсызлыгын савашында
Наггы јыхмаг чәтин олур.
Зор — инамсыз,
Нагг — инамлы!

Инамлынын һәм силаһы, һәм дә сөзү

Кәскин олур.

Инамлынын габағында

Инамсыз чох мискин олур.

Ингилабдан өјрәндик ки,
Әгидәдә бир олдугча
Әмәлдә дә бирик, бирик.
Бирик!

Демәк биз гадирик!

Ингилабын бәһрәләри
Өнүндәдир көзүмүзүн.
Учалырыг, жүксәлирик

Биз күнбәкүн.

Тарихин дә јолларыны

Кәсә кетдик.

Узун јолу гыса кетдик.

Биз ајларын бадәсини

Бир саата ичәнләрик.

Өзүмүзү кечәнләрик!

Биз заманы саатла јох,

Сигләтилә өлчәнләрик.

Дағдан дүзә јол чәкирик,

Бир кечәдән мин күндүзә

Јол чәкирик.

Өлүмләрин өлүмүнә јол чәкирик.

Даим вахты гысалдырыг,

Андан-ана дејил, артыг,

Андан күнә јол чәкирик.

Аја, күнә јол чәкирик.

Улдузлара тор атырыг,

Јарадырыг, јашајырыг,

Јашајырыг, јарадырыг!

Улум мәним,

Анчаг һәлә јолумузда

Гангал да вар, тикан да вар.

Тикән дә вар, сөкән дә вар.

Ел наминә, јурд наминә

Өз нәфсини јыхан да вар.

Өз хөйринин көзлэрилэ
Бу дүнјаја бахан да вар.

Билмэк, көрмэк истәмирәм,
Мәтләбләрин бојасыны,
Тәрсини мән.

Улум, сәндән өјрәнмишәм
Нәјә севки, нәјә нифрәт
Дәрсини мән.

Бәли, сәндән өјрәндим ки,
«Ачыг, ајдын бир сијасәт
Ән доғручу сијасәтдир»
Әјрилијә, алчаглыға
Бикәнәлик

Өзү бөјүк чинајәтдир.
Бир мәтләбдән сөз дүшәндә
Нә «нә» дејән,

Нә «јох» — дојән,
Нифрәти дә, севкиси дә
Билинмәјән,

Сојугганлы оланлара,
Адам башлы иланлара
Нифрәтими кизләтмәдим.
Нәр сөзүмү ачыг дедим.

Гамчыладым,
Сәдагәти, әдаләти,
Маска кими сифәтинә

Таханлары —
Гамчыладым

Чивә кими сојуг көрүб
енәнләри,
Исти көрүб галханлары....

Мәним ше'рим
Дәлиб кечә биләјди каш

«Ширин» сөздән
«Нәлим» үздән
Дүзәлдилмиш
Галханлары!

Гамчыладым,
«Бөјүјүнүн»
Бирчә илыг бахышыны
Газанмагчын

Намусуну, гејрәтини
Сатанлары,
Бу алверин көлкәсиндә
Раһат-раһат јатанлары.

Гамчыладым,
Өз адыны дана-дана
О үнвана, бу үнвана
Гара бөһтан јазанлары.

Гамчыладым,
Үрәјинин әјрисилә
Дүз мәтләби әјрилијә
Јозанлары
Она дедим:

— Мин дүз ишин ичиндәки
Бир әјрини көрән көзүн
Бәс дүзләри нијә көрмүр?
Бир кечәни көрән көзүн
Күндүзләри нијә көрмүр?
Гәлбинә бах,
Бу дүнјанын дүз ишләри
Үрәјинин ајнасында

Чилнк-чилнк,
Әјрилији
Өзкәсинин әмәлиндә
Ахтарма сән,
Гәлбиндәдир о әјрилик.

Гамчыладым,
Сифәтилә күлүш сәпән,
Әмәлијлә зәһәр әкәп
Шәкәр сөзлү,
Мин бир үзлү
хәбисләри.

Гамчыладым,
Гара, кизли нијјәтинә
Сөзләринин ағ рәнкилә
Бәзәк вуран
Дили илә үрәјинин арасында
Јүз-јүз иллик јоллар дуран
Ибтисләри.

Гамчыладым,
Әјилмәји
Јүксәлишин јолу билән
Јалтаглары.

Гамчыладым,
Әгидәси рүшвәт олан
Алчаглары!
Сән дедин ки:
...Рүшвәт кими бир һал варса,
Әкәр бунун олмасына имкан варса
Сијасәтдән данышмағын мә'насы јох.
Биз бунлары дејән заман,
Рүшвәтхору дејән заман
Гәләмимиз сәндән алыр
Өз күчүнү.

«Ленин дејиб» — дејән заман
Сөз, артырыр сөз күчүнү.
О, инсанлыг шәрәфини
Бир гарына, бир мә'дәјә
Дәјишдирир.

О дүшүнмүр,
Нәји нәјә дәјишдирир.
Һәр алвердән газанч уман о дәллаллар,
Бу алвердән
Нә газаныр?

Өз әлилә
Манатлара чевирдији намусуну
Хәрчләјәндә
Әли јанмыр.

Амма онун бәхти јаныр!
Ады-саны бахталаныр.
Үзүмүзә баха билмир
Јерә тикир көзләрини,
Бахышлары көлкәләнир.
Үрәјп дә сахталаныр.
Бәрг вурур арвадынын даш-гашлары
Әвәзиндә

Шүшә кими
Сојуг олур бахышлары.
Алныачыг, дилиузун
Оланларын габағында
Нә дејәчәк?
Әлиузун, диликөдәк.

О гангалдыр,
Зоғуну кәс,
Бир күн јенә көјәрәчәк.
Ришәсинә һүчум кәрәк!
Һүчум кәрәк!
Һүчум кәрәк!

4. "Ҷахшы адам,"

«Ҳар Ҳансы бир адам Ҳаггында ўму-
мијјәтлә «Ҷахшы адамдыр», — дејә
Ҷағғын характеристика вердикдә Вла-
димир Иличи асанлыгла ачыглан-
дырмағ оларды.

«Бурада «Ҷахшынын» мәтләбә нә дөх-
ли вар», — дејә о е'тираз едирди. Ҷах-
шысы будур, дејин көрәк онун је-
ритдији сијаси хәтти нечәдир...»

Г. М. К р ж и ж а н о в с к и

Көзәл сөздүр!
Мәтләби дүз, мәрамы дүз!
Дүз мәгсәдә, дүз һәдәфә
Вурур бу сөз!

Көзәл сөздүр!
Үрәјимдән хәбәр верир.
Адамлары танымагчын
Јолумуза чырағ тутур,
Јөн көстәрир.

Ҷахшы адам!
Сөјлә көрәк
Ҷахшылығы нәдир онун?
Хисләтини сәјма мәнә
бир-бир онун!

Сөјлә көрүм мәсләки нә,
Ешги нәдир?
Ғаланлары мәним үчүн
Әфсанәдир.

Нә мә'насы

Мүләјимми?
Әсәбимми?
Һүнәрлими?
Һүнәрсизми?
Ја фәрлими?
Ја фәрсизми?
Нә демәкдир Ҷахшы адам,
Јаман адам?
Ҷахшы-јаман дамғасыјла
Адамлары бир-бириндән ајырмағы
Бачармырам.
Бачармырам!
Бири үчүн Ҷахшы олан
Башғасыјчун јаман олар.
Сәнин керчәк сандығларын
Мәним үчүн күман олар.
Јаманлары Ҷахшылардан
Сечән һаким
Заман олар.
Хејирлә инәр — јол јолдашы,
Дајаныбдыр өмрүмүзлә јан-јанашы.
Ҳәр инсанын чөвһәрини танымагчын
Нәдир бизә мәһәк дашы?
О, адамын чөвһәрини,
Фитрәтини десни бизә,
Ширин дилләр, ширин сөзләр
Тор чәкмәсин көзүмүзә.

* * *

Бири мәнә: — Јери кәлсә
Дағ кими галх,
Јери кәлсә думан кими
Әјил деди.

Дил, үрәјин ғыфылыдыр, ону бағла,
Дил үрәјин ачарымы?—Дејил—деди!
Буну дејән

Неч өзү дә һисс етмәдән
Өз гәлбини ачды мәнә.

Көрдүм орда эфи'ләри, иланлары.
Көрдүм орда нечә-нечә
Бөһтанлары, јаланлары.
Көрдүм орда тора дүшүб,
Әл-голуну

Саға-сола чаланлары.
Нечин кәрәк өзкә рәнкә
Бојанмалы мәним дилим?
Гәлбим һансы рәнкәдирсә,
Нә дәхли вар,
Ағ олмалы мәним дилим?

Јазыг дедим!
Сән һәмийшә өз-өзүнә һүчумдасан,
Сән дилинлә үрәјинин арасында
Учурумдасан.

Бәдбәхт оғлу, нә көрмүсән бу учурумда?
Галх, гәлбинин зирвәсинә —
Гулаг кәсил үрәјинин
Өз сәсинә.

Ону кәтир анан сәнә өјрәтдији
Дилин гајнар ләһчәсинә.
Өз әгидән, сөзүн олсун бу дүнјада
Адамларын чәркәсинә чыхмағ үчүн
Үзүн олсун бу дүнјада.

Хәјирлә шәр —
Дајаныбдыр јан-јанашы.
Инсанларын филтрәтини,

Чөвһәрини билмәк үчүн
Нәдир дүзкүн мәнәк дашы?
Мәсләк! Амал!

Әсл инсанын јол јолдашы!
Өмүр үзүк,

Мәсләк исә үзүк гашы.
Һәр үзүјүн гашындадыр өз дәјәри,
Инсанын да мәсләкидир дүз дәјәри.
Әгидәси, чөвһәридир һәр инсанын
Чөвһәри дә дәјәридир һәр инсанын!
Мәсләк варса, мәрддир демәк,
Өз јолундан дәнмәјәчәк.
Мәсләк јохса сөјүд кими
Әјиләчәк о тәрәфә, бу тәрәфә,
Вурмајачағ бир һәдәфә.

Мәсләк варса — о, горхмаздыр,
Гүдрәтлидир,
Чүр'әтлидир.

Мәсләк јохса — о, горхагдыр,
О, јалтагдыр.
Варлығыны бир «Сағ ол»а сатачагдыр.
Мәсләк варса—зәһмәтиндән ләззәт алып,
Фәдакардыр, ишкүзардыр.
Мәсләк јохса—өз ишиндән, пешәсиндән
О, безардыр.

Мәсләк варса —
Севкиси дә бәлли онун,
Нифрәти дә.

Мәсләк јохса —
Бәлли дејил хисләти дә.
Мәсләк варса —

О билір ки, јашамағын мә'насы нә,
 Мәсләк јохса —
 О бир жүкдүр һәм дүнјаја,
 Һәм өзүнә.
 Мәсләк јохса
 Башгасынын гисмәтини
 Чала билән чалағандыр.
 Мәсләк варса —
 Бир сөз илә:
 О инсандыр,
 О инсандыр!
 Јахшы адам!
 Сөјлә көрәк јахшылығы нәдир онун?
 Хисләтини сайма мәнә
 бир-бир онун.
 Сөјлә көрүм мәсләки нә,
 Ешги нәдир?
 Галан шејләр мәним үчүн әфсанәдир.

5. Һерберт Уелс

«В. И. Ленин кечмишин тарихини о
 гәдәр јахшы билирди ки, зәманәмизә
 кәләчәкдән баха билирди, буну бача-
 ырды... О, үмумијјәтлә өзүндән әв-
 вәл һеч кәснн көрә билмәдијини, нә-
 ләр олачағыны әввәлчәдән көрә би-
 лирди. Мәним фикримчә она көрә
 буну едә билирди вә бачарырды ки,
 өз бөјүк гәлбинин јарысы илә кәлә-
 чәкдә јашајырды».

(В. И. Л е н и н вә М. Горки.
 Мәктублар, хатирәләр, сәнәдләр, 1961,
 сәһ. 287).

Кечмишләри јада салыр,
 О анырды.
 Бу күнүндән кәләчәјә
 бојланырды.
 Јашајырды мин арзујла,
 Мин диләклә....
 Онун гәлби дәјүнүрдү...
 Кәләчәклә...
 О көрүрдү мејвәләри
 Будаг үстдә дүјмәләнән
 Һәр чипчәкдә.
 Өзү мәһдуд бир заманда јашаса да,
 Фикри-зиكري јашајырды кәләчәкдә,
 Кәләчәкдә!
 Кәләчәјә чатмаг үчүн
 О, кечмишдән дәрс көтүрүр.
 Бунунчүн дә
 Илкә бахыб сону көрүр.
 Бунунчүн дә о, әввәлдән
 Сечә билди өз јолуну.
 О, дүз кетди, дүз јолуну.

Һерберт Уелс
 «Кремлин хәјалчысы»—
 Адландырды бир вахт ону.
 Хәјал, хәјал! Фантазија!
 Рәгәмләри, дүстурлары,
 Палтар кими кәјинәнләр,
 Күнүн хырда кәсирини,
 Нөгсаныны шиширдәрәк
 Дәјинәнләр,
 Хәјаллара рәјә деди,
 Ријә деди, бош бир ријә!
 Фантазија, фантазија!
 Арзуларын, диләкләрин
 Јол јолдашы!
 Фантазија!
 Кәләчәјин тәмәл дашы!
 Ленин деди:—Хәјалынын ганадында
 Кәләчәјә учмајанлар.
 Бу күнү дә һисс еләмәз,
 Дәрк еләмәз.
 Һәјат ону силкәләмәз.
 Фантазија! Өмрүн, күнүн
 Өз бәзәји, өз сүсүдүр.
 Сабаһ илә јашамајан,
 Бу күнүн дә өлүсүдүр!
 Уч хәјалым, уч хәјалым!
 Вүс'әтиндән ганад алым,
 Бу күнүмдән сабаһыма көрпү салым!
 Арзуларын, диләкләрин,
 Зирвәсинә мән учалым.
 Уч хәјалым, уч хәјалым,
 Зәфәр чалым, зәфәр чалым!.,
 Уч хәјалым,
 Дан јеринин шәфәгини

Үфүгләрден әмәрәм мән.
 Чырпынтысыз, һәјәчансыз
 Өмрә өмүр демәрәм мән.
 Уч хәјалым,
 Бу күнүмдән гопар мәни,
 Уч хәјалым, фикримдәки
 О ишыглы дүнјамыза апар мәни!
 Уч, сән учсан, һарда олса
 Арзуларым, диләкләрим тапар мәни!
 Ленин хәјал көзләрилә
 Көрдүјүнү јашамышдыр,
 Дүнәниндә о, бу күнү јашамышдыр.
 Һерберт Уелс!
 О, фантастик романлары
 Јаза-јаза
 Инанмады хәјалдакы арзумуза.
 Ијирминчи ил!
 Кремлдә әјләшибдир
 Уелс, Ленин.
 Бири суал, бири чаваб
 Бири шүбһә, бири инам,
 Бири бәдбин, бири никбин.
 Суалларын чаваблары
 Инам олуб
 Ахыр, ахыр.
 «Зүлмәтдәки Русијанын» чөлләриндә
 Електрик шимшәк чахыр.
 Уелс бахыр
 Көзләрини дәјә-дәјә.
 «Фантазјорун»
 Хәјалында јаратдығы
 Бир күзкүјә.
 Јох, инанмыр.

О, инамын сөзләринә,
 Уелс бахыр
 Бу даһинни кәләчәјә ишыг сачан
 Көзләринә.
 О, инанмыр
 Бу инсанын
 Һәр биринин мин килват күчү олан
 Электрик чәрәжанлы
 сөзләринә.
 О көзләрдә көрүр анчаг
 Русијанын дағыдылмыш јолларыны.
 Сәһралары гучаглајан
 Электрик голларыны.
 Инам исә һеј данышыр,
 Елә бу вахт
 Онун һәр бир чүмләспндән
 Днепрдә, Днестрдә
 Об үстүндә,
 Күр үстүндә
 Нечә-нечә нур алышыр.
 Кечмишләри китаблардан
 Әјрәндикчә
 Бабасынын дәрәләрини
 Өз чијиндә дашыјырды.
 О, бу күнлә аддымлајыр,
 Кәләчәклә јашајырды.
 Дүнән,
 Бу күн
 Вә
 Кәләчәк!
 Әлли дөрд ил јан-јанашы
 Јашамышдыр о үрәкдә.
 О үрәкдән дүшдү бизим бу күнләрә
 Кәләчәк дә!...

6. Гәһгәһә

«Иногда казалось, что неукротимая энергия его духа брызжет из глаз искрами и слова, насыщенные ею, блестят в воздухе. Речь его всегда вызывала физическое ощущение неотразимой правды...»

(М. Горький. «В. И. Ленин», Изд. Полит. литературы, 1966, стр. 34).

«Никогда я не встречал человека, который умел бы так заразительно смеяться как смеялся Вл. Ильич.»

(Женә орада, сәһ. 21.)

О данышыр,
 Фәһләләрин, габағында.
 Сөзләр јаныр үрәјинни тонгалында,
 Аловланыр додағында.
 О данышыр...
 Сөзләриндән од төкүлүр
 Зәррә-зәррә,
 Килә-килә.
 О данышыр,
 Мәзлумларын, мәһкумларын
 дил илә.
 О данышыр...
 Гаранлыға мәш'әл тутур
 Һәр кәлмәси.
 Мүстәбидлик дүнјасынын
 Силкәләнир бүнөврәси.
 О данышыр...
 Мәнтигинин әләјиндән
 Кечирдикчә

Өтүб кечэн заманлары.
Архасында чэркэләнир
 Һагг бағыран,
 Һагг чағыран
Әдаләтин гурбанлары
О данышыр...
Онун нитги, кәлчәјин күзкүсүдүр.
Онун сөзү, тарих олмуш кечмишләрин
 Сон сөзүдүр.

Зәнчирләнмиш Прометейин
Аллаһлардан оғурлајыб
Сахладыгы о атәши
Бәхш едәчәк инсанлара.
Сон гојачаг, о, һәләлик бир өлкәдә
 Мәһкумларын

Одјолунда ахытдыгы ал ганлара.
О данышыр...
Һәр кәлмәси бир көрпүдүр
Үрәјиндән
 Милјон-милјон үрәкләрә.

Бу көрпүдән ишыг ахыр
 Зәнчирләнмиш диләкләрә.

Бу көрпүнүн сүтунлары
Әкәр онун үрәјинә сөјкәнмәсә,
Сөз һавада
Учуб кедәр.
Үрәкләри
Нә титрәдәр,

 Нә тәрпәдәр.
Гәлби ишыг гәјнағыдыр.
О, сөзләрин көрпүсүјлә
Үрәкләрә нур ахыдыр,
 Нур дағыдыр.

Һәр бир нитги, нур дәрјасы,
 Нур дағыдыр...

Бүтөв көрмәк истәјирди
 Һәр шәји о.
Бачармазды ағыз учу данышмағы,
 Динмәји о.
Сөзләринин күлләсини
Атмамышдыр бир һәдәфә о, үрәксиз
Күләндә дә
Гәһгәһәјлә күләрмиш о,
Күлмәмишдир өмрү боју бирчә дәфә
 О, үрәксиз.

Јары һәнәк, јары керчәк
Сөз демәмиш,
Мәтләбинин ичиндәки
 Од итмәмиш,
 Көз итмәмиш.
Мәрамыны ачыг демиш,
 Киңләтмәмиш.
Сөз алтында сөз аңлатмаг
Там мәтләбин парасыдыр,
Ики гүтбүн арасыдыр.
Нә о јанлыг,

 нә бу јанлыг,
Нә јахшылыг, нә јаманлыг.
Данышмамыш о пәрдәли.
Онун сөзү мисмар кини
 Дүз чахылыб

 Дашы дәлиб.
Мәрамыны, мәгсәдини
 Билән кәсин

Јолу да бир,
Сөзү дә бир.

Мэгсэдинэ, мэрамына
 О, дүз кедир, о, дүз кедир.
 Нэ әжилир, нэ бурулур.
 Сојугда да, истидә дә
 Мэгамында сабит олур.
 Бүтөв көрмәк истәјдрди.
 һәр шеји о.
 Бачармазды ағызучу данышмағы,
 Күлмәји о:
 Бүтөвүнә вурғун иди
 Фәрәһин дә, кәдәрин дә.
 Ахшамын да, сәһәрин дә...
 Онун гәлби вәһдәтидир
 Јерин, көјүн.
 О өзү бир тимсалыјды
 Бүтөвлүјүн...

7. Әскәр-сәркәрдә

«Рәдд олсун битәрәф әдәбијатчылар!
 Рәдд олсун фөвгәлбәшәр әдәбијат-
 чылар!»

(В. И. Ленин, Әсәрләри, X чилд,
 сәһ. 32)

— Нә? Битәрәф?
 Бу сөзү
 Гаралардым лүгәтдән.
 Битәрәф нә демәкдир?
 Анламырам буну мән.
 Тәрәф мәнә әкс олса да

Чәбһәси вар,
 Фикри вар.
 Фикирсиздән, чәбһәсиздән
 Әлһәзәр!
 Дүшмән елә дүшмәндир.
 Каһ дост олуб, бу достлуғу
 Каһ данана нә дејим?
 Достлуг илә дүшмәнлијин
 Арасында дајанана
 Нә дејим?
 Тәрәф мәнә әкс олса да
 Сифәти вар, сөзү вар.
 Тәрәфсизин тәрәфи јох,
 Мәгсәди јох, сөзү вар.
 Өз сифәти, өз чәбһәси олмајанын
 Варлығыјла јохлуғунун
 фәрги нә?
 Еләсинин нә фәјдасы
 Вәтәнинә,
 Милләтинә,
 Иргинә.
 Тәрәф-фikir,
 Тәрәф-чәбһә,
 Тәрәф-јол.
 Күллә ола билмирсәнә,
 Һәдәф ол.
 Ја о јанлыг, ја бу јанлыг.
 Орталыгда тәрәф јох.
 Тәрәф јохса,
 Намус да јох, гејрәт дә јох,
 Бирчә сөзлә
 Шәрәф јох!
 Тәрәф јохса —
 Сон мәнзил, сон мәгсәди

Билинмәјән јолчусан.
Тәрәф јохса —
Тәрәфләрдән асылысан
Гисмәтини јаддан уман
Диләнчисән, јолчусан.
Тәрәфсизлик нә демәкдир?
Ја күндүз ол, ја ахшам
Ја матәм ол, ја бајрам.
Дедим бәлкә сечәммирсән
Тәрәфләрин јахшысыны,
Писини —
Дүзүнү, әјрисини.
Бунунчунму сән ортада галмысан?
Учалмаг истәјиркән
Көр нечә алчалмысан.
Тәрәфләрдән гачанлары
Тәрәфләри дана-дана
Өзүнү дә бир күн данан
Көрмүшүк.
Көлкәсини көрмәмишик,
О көлкәдә, бу көлкәдә
Далдаланан көрмүшүк.
Көлкәләрдә көлкәләнән,
Сәнин көлкән һаны бәс?
Вармы сәндә бир мүгәддәс
Фикир, диләк,
Ешг, һәвәс?
Тәбиәтдә доғулмадын
Чәмијјәтдә доғулдун,
Чәмијјәтин һаны бәс?
Мән јахандан јапышмышам,
Чәмијјәтә сөзүн нә?
Өмүр јолдур...
Күнләр јолун аддымлары,

Бу јолдакы изин нә?
Бу вахтадәк сечмәмисән
Аддымларын
Әјрисини,
Дүзүнү.
Демәк һәлә тапмамысан
Өзүнү.
Бир тәрәфдә горху дурур,
Бир тәрәфдә чәсарәт.
Бир тәрәфдә азадлыгдыр,
Бир тәрәфдә әсарәт.
Бир тәрәфдә әдаләтдир,
Бир тәрәфдә өлүм, ган.
Бир тәрәфдә һәгигәтдир,
Бир тәрәфдә ағ јалан.
Мәним сөзүм, мәним ше'рим —
Дөјүшән әскәрләрим,
Бу дөјүшдә кимисн
Зәфәр чалыр,
Ад алыр.
Кимисн дә һәлә јаша долмамыш
Әлдән дүшүр, гочалыр.
Ше'рләрим-әскәрләрим,
Фикрим-сәркәрдәм мәним!
Фикрим бирдир,
О дәјишмәз
Һәр саат,
Һәр дәм мәним...
Әскәр жүз-јүз,
Сәркәрдәсә бир олар.
Ше'р әскәрләримин
Һәм јарадан,
Һәм дөјүшә апаран
Јалныз бир фикир олар.

Нәдир фикрим?

Нәдир ешгим?

Нәдир мәним сөзләримин дајағы?

Фикрим—Вәтән,

Ешгим—Ленин байрағы!

Ше'рим мәним, сөзүм мәним,

Бу фикирдән од алып.

Дајағына сөжкәнмәјән,

Учалмамыш алчалыр.

Ше'рләрим дәјүшләрдә

Дүшмәнимлә

Бачарар.

Ја

Бачармаз?

Демәк чәтин!

Бәлкә онун иддасы чох олса да

Нәфәси тәнк,

Күчү аз!

Бирчә буну билирәм ки,

Ше'рим күнүн әскәридир.

Сәчдә гылыр

Меһраб ки ми бу Вәтәнә,

Торпаға.

Әгидәмни дүшмәнинә

Нифрәтилә силаһланыб

О, тәпәдән дырнаға.

Бирчә буну билирәм ки,

Олмајыбдыр фикримин

Башга рәнки, пәрдәси.

Һагг јолунда вурушдуруб

Дәймәз әскәрләрини

Ше'римин сәркәрдәси.

8. Һәгигәт-әдаләт

«Мүчәррәд һәгигәт јохдур, һәгигәт
һәмишә конкретдир.»

(В. И. Ленин, Әсәрләри, 32-чи
чилд, сәһ. 89—90)

Һәгигәт!

Ән бөјүк нәғмәсән...

Аңчаг,

Сәни динләмәјә гулаглар сағыр.

Һәгигәт,

Көзүнүн ичинә бахмаг,

Нә гәдәр кәрәксә, о гәдәр ағыр!

Сәнсән ишыгладан гаранлыглары

Чәсарәт атандыр,

Шүбһәдир анан!

Мум ки ми әритдин сән чох дағлары,

Ән чә'сур икиддир сәнә јар олан!

Ән бөјүк арзунун, ән бөјүк ешгин

Мајасы, күчүнү адындан алды.

Сәнә архаланыб һагг оғлу Ленин,

Зүлмәт дүнјасына гәләбә чалды.

Сән бир зәлзәләсән, сән бир вәләлә.

Бүтләри тәхтиндән јендирән олдуң.

Елә ки, заманла вердин әл-әлә,

Әјилмәз башлары әјән сән олдуң.

Залымлар, һәмишә һаггын сәсиндән,

Горхмуш,

О, күчлүјкән, фағырдан-фағыр.

Јајыныб һәјатын баш күчәсиндән,

Данм әјри-үјрү чығыр ахтарыр.

Эдалэт јолунда ахан ганларын
Изи тарихләрде вараг-варагды.
Һәгигәт, һәмишә бу гурбанларын
Ағлыјла дүшүндү, көзүлә бахды.
Һәгигәт, чылпагсан доғулдуғун тәк,
Јаланын әјниндә мин бәзәк-дүзәк.

Һөкмүнлә фырланыр бу чаһан, јенә
Һәр бир јүксәлишдә сәнин әлин вар.
Зүлмә көндәрдијин тәләбнамәдә
Сәнин мөһүрүндүр дустагханалар.

Һәгигәт донуна кирән гарынын
Һәгигәт, эдаләт башынын дашы.
Бә'зән дә һәгигәт чарчыларынын
Һәгигәт адына үзүлмүш башы.

Боғулан да сәнсэн,
Доғулан да сән.
Сәндә даһиләрин ирадәси вар.
О гәдәр тапдандын, әзилдин, бә'зән,
Сәнин варлығына инанмадылар.

Ән бөјүк арзунун, ән бөјүк ешгин,
Мајасы, күчүнү адындан алды.
Сәнә архаланыб һагг оғлу Ленин
Зүлмүн нәһәнкинә гәләбә чалды.

Таныды өзүнү бу гоча дүнја
Он једдинчи илин үсјән сәсиндә.
Ленинин сәпдији һагг тохумлары
Чүчәрди дүнјанын һәр кушәсиндә.

Мәзлумлар, ингилаб зәлзәләсиндән,
Билди ки,

Бөјүкдүр күчү бирлијин.
«Аврора» топунун бир зәрбәсиндән,
Өзүлү титрәди чаһанкирлијин.

Милләтләр, һәгигәт ахтарышында
Өзүнү шам кими јандырды, јахды.
Зүлмүн Русијадакы гәбри башында
Халглар һәгигәтин әлини сыхды.

Дүнја дәрк еләди бир һәгигәти:
Һәгигәт тапданар, анчаг әзилмәз.
Халгларын бирләшән фикри, нијјәти,
Зорла сусдурулар, мөһв ола билмәз.

Гарышды дүнјанын ағы, гарасы
Һаггын чох өлкәдә бели дикәлди.
Әсрин јарысында әрзин јарысы
Ленин бајрағынын алтына кәлди.

Эдаләт јолунда ахан ганларын
Изи тарихләрде вараг-варагды.
Һәгигәт, һәмишә бу гурбанларын
Ағлыјла дүшүндү, көзүлә бахды.

Һәгигәт! Көнүлә — јахындан, јахын.
Әмәлә — узагдан узагсан, нәдән?
Дүнјанын тарихи,

Гурбанларынын
Ганыјла јазылыб дөврү-гәдимдән.

Сәнин гурбанларын сајсыз-һесабысыз,
Сәнин гурбанларын «һагг» деди кетди.
Бүтүн сорғулары галды чавабсыз
Јерини, јурдуну билмәди кетди...

Сәнин гурбанларын чәбһәләр јарды.
Силаһ әлләриндә,
Сән дилләриндә.
Сәнин гурбанларын гәбрә апарды,
Сәни, арзу кими көнүлләриндә.

Хосе Антонио Ечеварија
Доғулду,
бөјүдү Кубада...
Бир күн
Һәгигәт наминә,
һаггын әлилә
Јаланын үзүнү силләләмәкчүн.

Јаланлар ал-әлван, јаланлар мин-мин.
Дејир кечәјә бах, зүлмәти көрмә.
Јаланлар... Ағ јалан гара керчәјин
Үзүнә рәнк чәкир, көзүнә сүрмә...

Антонио деди ки, һагг унудулмуш
Ја ону гајтарам, ја өләм кәрәк.
Зүлмүн әлләрилә агзы јумулмуш
Бөјүк һәгигәтә дил олам кәрәк.

Сөзүн рәнки илә дәрдин, завалын,
Ады да, дады да дәјишиләрмиш.
Сөзләр... јалан сөзләр...
Чылнаг кралын,
Әјниндә палтар да ола биләрмиш...

Сөзләрин үзүндә киршаны, рәнки,
Дили узунса да өмрү чох ғыса.
Јашаја биләрми зүлмүн нәһәнки,
Удуб һәгигәти јалан гусмаса...

Гараны ағардан бојаг јаланлар,
Инамы сарсыдыр, бизи мәнв едир.
Антонио деди ки:—Бу ағ јаланлар,
Дөвләт масасындан баш алыб кедир.

Дајағы бошдуса, голу зорлудур.
Зор көзә көрүнәр јалан олмаса.
Бүтүн јаланларын дирижорудур,
Зүлмүн үзәриндә дуран бу маса.

Антонио, достлары...
Бир күн,
Бир сәһәр
Радио мәркәзинә һүчүм чәкдиләр.
Микрофон өнүндә дурду Антонио.
Данышды...
Динләди мәмләкәт ону...

Данышды... Һәр кәлмә дәјди һәдәфә.
Деди: — учмалыдыр зүлмүн дајағы.
Кубада илк дәфә
Бу күн
Илк дәфә
Өзүнә гајытды сөзләрин һаггы.
Данышды... Сәдләри дағытды, ғырды.
Һәгигәт адындан о, данышырды.
Сөз бојаг олмады, өзүнә дөндү,

Дүшдү гатарлашыб јолун ағына.
Сөзләр дә севинди.

Күлдү,
Өјүндү,

Бу күн өз рәнкинә гајытдығына...
Данышды... Сәсинә дәм тутуб ахды
Уча зирвэләрдән төкүлән сулар.
Данышды...

Әслиндә о данышмады,
Данышды, миниллик душтаг арзулар...

Данышды, гәлбини кәтириб дилә,
Данышды... Сөзләри бүкәрәк ода...
Бу күн данышырды онун дилилә
Һаггын, һәгигәтин гурбанлары да.

Бир күллә...

Вурдулар архадан ону.
Сусду һәгигәти бағыран үрәк.
Дүз үччә дәгигә—бир өмрүн сону—
Зүлмәтин ичиндә алышды нуртәк.

Дүз үччә дәгигә туғјана кәлди,
Деди зәманәдән шикајәтини.
Үччә дәгигәдә о, дејә билди
Узун әсрләрин һәгигәтини...

Үччә дәгигәлик бир һәгигәтә,
Өз баһар өмрүнү гурбан верди о.
Деди өз сөзүнү мүтләгирјәтә,
Из ачды, халгына јол көстәрди о.

Јаныб гөвр етмәди сөз үрәјиндә.
Ешитди сөзүнү мин оба, мин ел.
Онун мэрамыны өз үрәјиндә
Јенмәз бајраг кими дашыды Фидел.

Азадлыг рәмзитәк Антонионун
Ады көнүлләрдә јанды о күндән.
Әбәди өмр алды һәгигәт, онун
Үччә дәгигәлик һәгигәтиндән...

Заманын гаранлыг учурумлары,
Артыг ајдынлыға чыхыр чох јердә.
Ленинин сәпдији һагг тохумлары
Чүчәрпр, бој атыр чох өлкәләрдә.

Деди бу дүңјаја сөзүнү Ленин,
— Һаггы ингилабла кәтирәр заман.
Јумса да һәјата көзүнү Ленин
О көзләр дүңјаја бахыр һәр заман.

Сон сөз

Нечә јол дағланды бу ана торпаг,
Инсан хошбахтлыға данм чан атды.
Ән бөјүк мүсафир Лениндир,

Анчаг,
О јолу кетмәди, јолу јаратды.

Ачдыг сннәмизи биз вараг-вараг.
Әср, он једдидә камала чатды.
Ән бөјүк тарихчи Лениндир...

Анчаг,
О, тарих јазмады, тарих јаратды.

* * *

Эн бөжүк мүнөччим Лениндир...
Анчаг,

Ешги — һәјат олду, сәмасы—торпаг.
Онун һүнәрилә анамыз чаһан,
Күнәшә јүксәлди, улдуза чатды.
Инсанын эн бөжүк арзуларындан
О өзү јерләрдә күнәш јаратды.

1974.

Һ. Үзејирбәјин хатирәсинә

МУҒАМ

Бәлкә...

Бир гуш өтүр будагында
Бу нәгмәнин ләҗласына
Чәмән, чаҗыр мүркүләҗр.
Наләсилә җазыг бизә

Нәсә деҗр,
Нәсә деҗр...
«Чик-чик», «чик-чик»...

Билирикми дедиҗини?
— Јох, билмирик, биз билмирик.

Гуш дилини билмириксә,
Күнаһкармы о гушчугаз?
Сәбрини бас,
Ләһчәсинә, наләсинә
Дилиндәки гәм сәсинә
Гулагыңла гулаг асма,
Үрәҗинлә сән гулаг ас.
О наләннин атәшиндә
Өз гәлбини ода җахсан,
Мәтләбини билмәсэн дә

Үрәҗини дуҗачагсан.
Тар да елә...
О сызлаҗыр ичин-ичин.
Ичиндәдир һәр мәтләби,
Наләсидир ешитдиҗин.
О гуш кими
Тарын да өз ләһчәси вар, өз дили вар.
Мәтләбинин ахыры вар, әввәли вар.
Әввәл өҗрән, сән бу дилин
Нөгтәсини,
Веркүлүнү.
Аҗыра бил

Дағ күлүндән,
Бағ күлүнү.

Аҗыра бил,
Очагдакы од күлүндән
Синәдәки дағ күлүнү.

Бу дүнҗанын аҗрылары, ачылары
Нечә сығыр Чаһаркаһын
Бәстәникар пәрдәсинә?
Дағлара чых, диггәт елә
Ғаҗалардан җумаланан
Даш сәсинә —

Өз сәсинә
Сәс ахтаран гуш сәсинә...

О сәсдәки
Гырыг-гырыг һычгырыглар нә наләдир?
Гырговулүн дөшүндәки рәнкләр нәдир?
О рәнкләрдә муғамдакы
Әлван-әлван пәрдәләри,
Пырыл-пырыл сәсләри көр,
О дүшүнүр,
Һәм дә бизи дүшүндүрүр.

Неј үстүндө једди сәсин,
 Ојуг-ојуг јувалары,
 Нәдир белә?
 Балкә елә
 Балалары перик дүшән
 Гаратојуг јувалары...
 Сәсләр, ғырыг бир арзунун чан сәсими?
 Јувалары дағыдылмыш
 Чолпаларын наләсими?
 Гајалардан сызан сујун,
 Дәрәләрдә азан сујун
 Сәсләрини

Бир-бириндән ајыра бил.

О, бир дејил, јох, бир дејил.

Аддым-аддым, нәфәс-нәфәс
 Дағы долан, дәрәни кәз,
 Бах һәр јерин чичәјинә,
 Бил, дағларын чичәји нә,
 Дәрәләрин чичәји нә?
 Чичәкләрин өз рәнkindә, өз әтриндә
 Нәғмәдәки сәсләри көр, халлары көр—
 Ениб галхан кечидләри,
 Чығырлары, јоллары көр.
 Дага кедән чығырларда
 Гаршына бах, дүңјаны көр.
 Сығырчынын белиндәки
 Аршына бах, дүңјаны көр¹.
 Балкә о да... бизим кими
 Өлчмәк истәр бу дүңјаны.
 Бирчә гарыш јер үстүндә
 Бизә көстәр бу дүңјаны...

Сөз вар, гәлбә јол ачмајан
 ады бир сәс, гуру нәфәс.

Сәс дә вар ки,
 Сөзүн дејә билмәдији сөзү дејир.
 Елә сәсин өзү ше'р, сөзү ше'р.
 Сөз—гәлбдәки бир мәтләбин

Өз сәсидир...

Нәғмә — сәсин ше'ријјәти,
 Ше'р — сөзүн нәғмәсидир.
 Балкә... Муғам бир нағылдыр, әфсанәдир.
 Биләк, онун бу дүңјаја сөзү нәдир, гәсди
 нәдир?

Нағылларда бир көјәрчин
 Бир гәриби шаһ еләди.
 Бу дүңјанын кәлә-көтүр ишләрини
 Рәндәләди...

Өтәнләрин дәрдләринә дола-дола
 Инанагмы бу нағыла?
 Бу арзудур, бу диләкдир.
 Ел дејир ки, арзуларым,
 Кәләчәкдир,
 Күләчәкдир...

Балкә дүзкүн бөләммәдик
 Биз о заман,
 Көјдән дүшән үч алманы?
 Биләк, нијә шүшәдәдир
 Дивин чаны?..

Нијә, нијә көзләјиб ел
 О «Саһиб-әззаманы?»
 Балкә муғам бир көзләјиш,
 Бир һәсрәтдир.

Әл вар икән, гол вар икән,
 Баш вар икән, диш вар икән
 Бу көзләмә мүсбәтдир.

¹ Сығырчынын белиндәки ағ хәтт әфсанәјә көрә аршындыр.

Чанаварын алдатдыгы
Шәнкүлүмүн, Шүнкүлүмүн
Ганы бәлкә... дүшүб тарын көк симинә?
Муғамдакы һычгырыглар
Үсјан едир бәлкә дивин тилсиминә?
Үрәјинин телләриндән
 телләр чәкиб тара, халгын.
О телләрин нәғмәсиндә
 Өз руһуну, өз гәлбини ара, халгын.

Танымагмы истәјирсән
Көрмәдијин бир халгы сән?
Әввәл онун нәғмәсинә сән гулаг ас,
 ону әјрән.
Өз сөзүнү, сорғусуну
Хәјалыны, дүјғусуну
Халг јашадыр нәғмәсиндә.
Тарихин бир дөврү јатыр,
Бир бәмдәки «аһ» сәсиндә.

Чаһаркаһын «Мүхалифи»
«Чалдыранда»* ат салдыран,
Гылынчлардан од алдыран
 Дөјүш сәси...
Чаһаркаһын «Чөвһәриси»
Қол дибиндә
Гар алтында
 Чыхан тәнһа бәнөвшәнин үшүмәси.
Гылынч сәси, галхан сәси.
Бәнөвшәнин үшүмәси.
Бири һүнәр.
О бириси көз јашыдыр.

* Чалдыран мүһарибәси

О сәртликлә, бу инчәлик
Бир муғамда јанашыдыр.
Динлә тары, динлә неји.
О — кечмишдән
Аста-аста сөһбәт ачан
 Сәс музеји...
О — шөһрәтли, шанлы музей.
О — данышан,
 Һәм дә бизи данышдыран
 Чанлы музей.
Каһ сәсиндә көј курлајыр,
Каһ инләјир һәзин-һәзин.
Һәм бабамын јашыдыдыр,
 Һәм нәвәмин.

Шур

Вараглама о тарихи,
Ики гәлбин һәсрәтини
Варагларда дөјүндүрән,
Бир мараглы роман кими.
Динлә «Шур»у
Өз гәлбини сәнә ачан,
Һәр кәлмәси алов сачан,
Тарих јашлы бабан кими,
Көзүјашлы анан кими.
Түстүсүнә аман елә,
 Одуна јан.

Дајан, дүшүн,
Дүшүн, дајан.

Динлэ ону,
 Һәр кушәси,
Гуш гонмажан гајалардан даш тәрпәдәр,
Кирпикләрдә јаш тәрпәдәр.
Маһнылар вар, ајаглары,
Муғамларса баш тәрпәдәр.
Бу дүнјанын
 Агрысыны,
 Ачысыны

 Дујдунму сән?
Дујмадыңса,
Бир чичәк дә дәрәммәзсән
 Сән бу һикмәт чәмәннән.
Дајан, басма ајағыны
 Бу чәмәнә.

О, сиррини ачмаз сәнә.
Әввәл өјрән, бу вәтәнә
Һардан,

 Һансы күләк әсиб?
Гара јелләр дилләндирән
 Бир гарғыдан

Ким, нә заман,
 Нәдән өтрү түтәк кәсиб?
«Шур» нә дејир, нә данышыр нарын-нарын?
Өјрән нә вахт гајнағына даш атылыб
 Дағлардакы булагларын?
Өјрән, нә вахт апарыбдыр
 Сел Сараны?

Ким салыбдыр дилдән-дилә
Бу дәншәтли мәчәраны?
Нијә кәсди сел араны.
Һәсрәт гојду о тәрәфә
 Хан чобаны?

Өјрән, нијә Хәстә Гасым
Бирдән белә сајру дүшүб?
Кәрәм нијә
 Әслисиндән ајры дүшүб?

Әдаләтин шәрбәтинә
Илк дөфә ким зәһәр гатды?
Кешишләри, һәмзәләри
 Ким јаратды,
 Нә јаратды?

Короғлунун нә'рәсинә,
 Һагг сәсинә

Јер курлады,
Көј курлады.
Дүнән онун гапысында бојун бүкән
Бу күн печә оғурлады
Мәрд кишинин Гыр атыны?
Нәнәм Никар бәлкә онда
 Чағырыб илк бајатыны?
Гобустанда рәгс еләјән
Гајалара, дашлара бах.
Тәбиәтин өз әлилә
Чарпаланан чапыг-чапыг гашлара бах.
Чәнки сәси...
Бирләшдирир көјү, јери.
Бәлкә елә бурдан кәлир
Муғамларын илк рәнкләри,
Тәснифләри, ритмләри...
Чәнки сәси....

 Кумбулдајыр нағаралар,
Ағыз ачыр мағаралар.
Ган сычрајыр бејинләре,
Голлар кечир чијинләре:
«Һојду, һојду, дәлиләрим,
Јерјин мејдан үстүнә.

Һавадакы шаһин кимн
 Төкүлүн ал ган үстүнә...»
 «...Уча-уча даг башында
 Јаз бир јана, ғыш бир јана
 Титрәшир ағым ичиндә
 Дил бир јана, диш бир јана.
 Чәкәндә Мисри ғылынчы
 Леш бир јана, баш бир јана.»
 Чәнки дејир:
 — Дүшмән кәлир, кеч ирәли...
 Јаллы дејир...
 Бајандурун, Короғлунун дәлиләри...
 Бурда оху,
 Синәләри нәғмәләшән
 Һәр гајаны,
 Һәр сал дашы.
 Тәбиәттин руһундадыр
 Бу ујарлыг, бу нәғмәлик
 Тәбиәттин өзү чалыр гавал дашы.
 Гајадакы сәртлијә бах,
 «Чәнки»дәки мәрдлијә бах.
 Әлләр сүзүр инчә-инчә,
 Ајагларса јејин-јејин.
 Јаллы да бир вәһдәтидир
 О сәртликлә бу мәрдлијин...
 Чәнки сәси...
 Бирләшдирир көјү, јери...
 Бәлкә елә бурдан кәлир
 Мәгамларын илк рәнкләри,
 Тәснифләри, ритмләри...
 Бу рәнкләрдә, нәғмәләрдә
 Сахлајыбдыр муғамлар да
 Сафлығыны, өзлүјүнү.

Ганадында гүрүр, вугар
 Чөвһәриндә гәм дүјүнү...
 О дүшүнүр, дүшүндүрүр.
 Каһ јандырыр, каһ сөндүрүр.
 Халлардакы хәјалларла, фикирләрлә
 Јох, бошалмыр,
 Үрәк долур.

Бөјүк гәмн, бөјүк дәрдин
 Вугары да бөјүк олур.
 Ајдан ары, судан белә дурум мәннм,
 Ајјаныглы «Шур»ум мәннм.
 Истәрәм ки, әлван-әлван чичәк олуб
 Долашдыгын пәрдәләрә
 Мән сәпиләм.
 «Уча дағлар» башындакы
 «Азәрбајчан маралы»нын
 Көзүндәки «Гара киләм»...
 Нәнәләрин тохудуғу
 Халыларын ханасында ханаландын.
 Кәлинләрин әлләриндә
 Хыналандын.

Көј көлүмүн ләпәсиндә
 Соналандын.

Севкилиләр додағында
 Јаныб сөндүн,
 Сөнүб јандын:

«Дәрјада кәммим галды,
 Бичмәдим зәммим галды.
 Чох чәкдим јар чәфасын,
 Мәнә дә гәммим галды...»

Новруз өтүб јаз башыдыр.
 Бу нә сәсдир?
 Көјдә топа булудларын

Бир-бирилә күләшмәси.
Дағлардакы гар үстүнә
Хал дүшмәси...

Дәрәләрдә суја дөнүб
Күлүшмәси...

Мархалларда гар учгуну
Јазла гышын савашыдыр.
Новруз өтүб... Јаз башыдыр...
Селләр, сулар ашыб дашыр,
Бир-бирилә гучаглашыр.
Гајаларын габағында
О әјилир, о бурулур.
Тәпәләрдән сәпәләнир,
тоз-тоз олур.

Јајлаглары кәзә-кәзә,
Дәјир даша, енир дүзә.
Ағачларын будағына
Дүјмәләри дүзә-дүзә...
Дашыр, чошур,
Јоллар боју нәғмә гошур:
«Гәһрәмани»—гајаларда шаггылдајыб
гәһрәләнир.

Саз үстүндә пәһрәләнир.
Чәмәнләрә нәғмәсини јаза-јаза,
Кәлиб чатыр

Араз Күрә, Күр Араза.
Һәр икиси дағын гары —
Дағын бары.

Говушанда
Ағ ләпәләр рәгс еләјир:
«Аразбары», «Аразбары»
Бу дујғулар фышгыртысы,
Тәлатүмләр, гајнамалар,
Сыгышмады бир јатаға

Будагланды сола, саға
Бир фәсилдә нечә кәрә
Дәјишдирди өз јөнүнү,
өз јолуну.
Заман кечди,
Бир мәчраја сығышдырыб
Танытдырды бу дүнјаја
Бизим сәнәт баһадыры—Фикрәт ону...

Чохдан унудулмуш, јери галмыш јарадыр шур.
Бирдән јада дүшмүш бир өтән мәчәрәдир шур.

Бир арифин һикмәт долу сөз-сөһбәти, ешги,
Һејрәтдән ағыл мүлкүнә бир пәнчәрәдир шур.

Фикрин нә гәдәр јоллары, мәнзилләри вармыш,
Үстүндә чығырлар ачылан бир дәрәдир шур.

Дағлар башы ағ, чөлләри ал, дөшләри әлван,
Һәр пәрдәси бир рәнкә чалан мәнзәрәдир шур.

Гүрбәтдә Вәтән һәсрәти, јурдунда бир анлыг,
Јаддашда јаныб тез дә сөнән хатирәдир шур.

Чох гүррәләнир Бәхтијар өз ше'ринә һәрдән,
Куја дејәчәкмиш бизә ше'рилә нәдир шур.

Телләр ағласын

Шикәстәнин Зил кушәси —
Әскәрәнда выйылдајан күллә сәси.
Гара хәбәр ел-обаны доланды:
Әскәрәнда Гоч Нәбини вурдулар.
Бахышларда көз јашлары суланды,
Ағы деди буз бағлајан лал сулар.
Бајатылар гара кејди әјнинә.
Кәрајлылар гәм көтүрдү чијнинә.
Гарабағын чөлләрини гар алды.
Шикәстәнин зил пәрдәси гаралды:
«Әскәрәнда дағытдылар араба.
Көрүм бу дијары галсын хараба.
Нәбинин мејиди галды арада
Јерисин үстүнә елләр ағласын,
Дарәсын сачыны төлләр ағласын».

Чаһаркаһ

Шаһә галхан ағ далғалар
Көпүк-көпүк...
Уча-уча, бөјүк-бөјүк
Гајалара каһ чырпылыр,
Каһ чәкилир ахын-ахын...
Тәлатүмләр, һәјәчанлар
Бәрдаштыдыр, — өн сөзүдүр
чаһаркаһын.
Дөјир: — һәјат бир дөјүшдүр,
Бир вурушдур башдан-баша...

Раһатлығы, һәјәчанлар гучағында
Ара, јаша.
Ен енишә, галх јохуша
Селләр кими чоша-чоша,
Сулар кими даша-даша...
Јаша, јаша.
Мајәсиндә сәсләр учур
Ганад-ганад
Нәгл олунур өтән күндән
Бир әһвалат:
...Јад өлкәдән елчи кәлиб
Өлкәмизә.
— Кәрәк тәслим оласыныз
Дөјир — бизә.
Олмасаныз...
Тәпәриниз варса әкәр
Савашыныз.
Савашыныз...
Даш үстүндә галмајачаг
Бир дашыныз.
Ағсаггаллар дүшүндүләр:
— Нәдир чарә?
Дада чатмаз бу мөгамда
Нә монзә,
Нә мүәззин,
Нә минарә.
Гара јелләр габағында
Фикирләр дә началанды.
Бу ону...
О, буну данды.
— Кечмишимиз шанлы нди.
Бәс кәләчәк?
— Фикирләшәк.
Бу бәладан гуртармаға

70

71

Күрэлэрэ од галанды,
Очаг јанды.
Дәмир бишди,
Чәкич алтда, зиндан үстдә
Хамыр кими күндәләнди,
Чилаланды.

Тараг-тараг,
Таг-тараг,
Әлдә јараг
Вураг, гыраг,
Чәбһә јараг.
Дәмир, әри,
Гылынча дөн,
Дүшмән үстә дурма, јери.
Чәкич алтда гыгылчыма дөнүб ахды
Чаһаркаһын пәрдәләри...
Мүхалифдә,
һүчум, һүчум
Әрәнләрин нә'рәсинә
Јер титрәди, көј курлады.
Уча дағлар дуа вериб
Әрәнләри уғурлады.
Дүшмән гачыр, бизимкиләр тә'гиб едир
Мәнсуријјә: Гәләбәдир, тәнтәкәдир:
«Әзизим сөзә галды
Бир ширин сөзә галды.
Јад говулду дағлардан,
Јурд јенә бизә галды...»

Гәлби вулкан тәк чошан үқјандыр, үсјан чарикаһ
Ачмыш һәр зәнкуләсиндән фикрә мејдан чарикаһ...

Шаһә галхан далғалардыр бир «Мүхалиф» кушәси,
Дәрјалар ләнкәрләдән туфанды, туфан чарикаһ.

Кушәләр, көј курладыр, јер титрәдир, сел ојнадыр
Көндәрир јаделлијә имзалы фәрман чарикаһ.

Симләрин мизраб илә тоггушмасындан од чыхар,
Јоғрулубдур бәлкә дә чахмаг дашындан чарикаһ.

Чөвһәриндә бир һәзинлиик, бир хәфифлик сахланыр,
Ајрылыбдыр өјлә бил чан сирдашындан чарикаһ.

Бәхтијарам, һејранам бәрдаштда чылғын сәсләрә,
Истәрәм од алсын әсрин атәшиндән чарикаһ.

Галалар

Абшеронун галалары
Дашлардакы о ојмалар,
Далғасымы гатардакы
Һәзин, ширин
Пәрдәләрин?
Бүрчләрдәки о әзәмәт,
Тәмкин, вүгар,
Бәлкә... һасар пәрдәсиндир чаһаркаһын?
Сәс дүзүмү—галадакы дншләр кими
сыра-сыра, ахын-ахын...
Јаделлинин һүчумуна һасар чәкир.
Дашда фикир—сәсдә фикир...
Бојалары әвәз едән көлкәләр дә
Фикир, фикир...
Руһумузла ујгардадыр,
О батыглар,
Габармалар.

Габармалар

Батыглара көлкө салар.
Нә доғмадыр, нә истидир.
Чыхышларын батыглара
Дүшән хәфиф көлкөләри —
Тағлардакы

Ојма «нахыш ләпәләри»

Јаделлинни башы үстдә
Јумруг кими дүјүмләнән бу галалар,
Дүшмән бизә күч кәлән­дә
Ел-обаја сығнаг олар.
Бу галалар азадлығы һәлә јанан,
Түстүләнән очаглармыш.
Бу галалар тарих боју
Нечә-нечә чәбһә јармыш.
Гыз галасы. Адына бах.
«Бакирәдир, гыздыр галам.
Јахын кәлмә, мән гузғунам, мән гарталам.
Бу гарталлар мәскәнинә
Гарагушлар көлкәсини сала билмәз.
Гыз галамын гызлығыны ала билмәз...»
«Сән кәләрсән, сән көрәрсән» —
Галасынын адындакы

Мә'наја бах, мәгсәди көр.
Бабаларын мәрамындан
Ибрәт көтүр.

Дүшмәнинә о дејир ки,
Әкәр кәлсән
Јумругумун ләззәтини сән көрәрсән.
Кәлдијинә пешман олуб
Дабанына түпүрәрсән».
Нәләр дејир дашлардакы
О батыглар, габармалар —

Даш үстүндә чичәкләнән
О јармалар?
Ким дејир ки, бу галалар,
Јалныз елә галлар үчүн
Галдырылан
Бир галадыр.

Хејр, бурда сәртлик илә
Инчәликләр гол-голадыр.
Горучумуз, кешикчимиз
Галаларын синәсиндә
Нәләр јатыр, нәләр, нәләр.
Бу галалар — Даш нәғмәләр.
Дашлардакы чалалара ахар, долар.
Даш үстүндә нахыш тутан,
О фикирләр, о дүјгулар,
Кушәләрдә гаггылдашан
Пәрдәләрдән ашыб дашан,
Һиддәтләнән сәс ахыны...
Батыгларын, чыхыгларын
Синәсиндә галхыб енән
Сәс ахыны.

Һәрә бир чүрә..

Мә'рифәт, гана­чаг өлчүмдүр муғам,
Мән ону өзүмә мәһәк санмышам.
О мәһәк дашында мән инсанлары
Саф-чүрүк едәрәм, јохларам мүдам.
Сән дә јанырсанса... Әкәр бу ода,

Достумсан...

Көрүрәм өзүмү сәндә,
Мән өз һәмдәими, достларымы да
Танырам муғамын пәрдәләриндә
Көрән нә данышыр, нә дејир бизә —
Сәсләрә бүкүлмүш бу көз јашлары?
Од сачыр,

Дағ басыр үрәјимизә

Елә бил көч едир дурна гатары...
О һара тәләсир? О нијә кедир?
О бизим чөлләри нијә тәрк едир?
Төкүлүр јарпаглар, сусур булаглар,
Сојугдан үшүјүр, әсир будаглар.
Пајызын сазағы кәсир отлары,
Көјдә топаланыр гәм булудлары...
Дағын думанымы, сисими көрән,
Думанлы сәсләрдә белә һөнкүрән?
Ағлајыр ашикар,
Јаныр кизличә.

Бармағы алтында тарзән көр нечә,
Дүјүнлү сәсләри говурур, сыхыр.
Сәсләрдән јаш сызыр,
Судан од чыхыр...

Еј тарым, еј нәғмәм, еј пирим мәним,
Сәнә нәзир дүшүр... чох јохсулам мән.
Нәғмәм ола биләр нәзирим мәним,
О да ки, сөнүкдүр нәғмәләриндән...
О мәчһул дилинлә, сирли сәсинлә
Кизли бир аләмдән хәбәр верирсән.
Нолар, мәним кими сәсини динлә,
Көрәк, буна нечә таб кәтирирсән?

Еј атам һүнәрли, бабам фикирли,
Еј рејһан нәфәсли, јарпыз әтирли,
Нағыл нәнәләрин еј лајлај сәси.
Улу бабаларын камал хәзнәси,
Ширин арзуларым, хош хәјалларым,
Еј мүггәдәс пирим, еј мүдрик тарым,
Даныш,

Нәғмә оху,

Сән һәзин-һәзин.

Абырлы, һәјалы гызларымызын,
Утанчаг, дөзүмлү севкиләриндән.

Даныш,

Сөһбәтинә мүнтәзирәм мән.

Даныш,

Нәдән өтрү ајры салдылар

Кәрәми Әслидән,

Гејси Лејлидән?

Нијә талеләри даша чалдылар?

Синәнә чәкилән бу дағлар нәдән?

Сәнин хәјалларын, дүшүнчәләрин,

Дәрјадан ләнкәрли, сәмадан дәрин.

Һәр халын тарихи

Јүз ил, беш јүз ил.

Кушәләр рәнкбәрәнк:

Јашыл, ал, сары...

Орда варагланыр,

Бир гәлбин дејил,

Бир халгын миниллик изтираблары...

Бир халгын тарихи —

Тарихин јолу.

Ениши, јошу, изтираб долу...
Сәсләнир муғамын пәрделәриндә.
Сөһбәти ашкарда,
Сирри дәриндә...
Зилиндә — елә бил од галаныбдыр,
Јанғына дөзмәјиб һаваланыбдыр.
Бәминдә, јанғыны кечирмәк үчүн,
Фикирләр, хәјаллар јуваланыбдыр.

Биз ки бу јоллары бир баша вурдуг,
Биз ки бир ваһидик бир арзу, камда...
Елә бунунчун да... Тәк мәнми?..
Јох-јох...

Һәр кәс өз гәлбини тапыр муғамда...

Муғам — һәр кушәси сирли, сораглы
Јола бәнзәјир.
Јатаға сығмајан голлу-будаглы
Селә бәнзәјир...

Әввәлчә јамјашыл дүзә долашыр,
Бирдән дәјишдирир көһнә јерини...
О ахыр, күкрәјир,

О чошур, дашыр,
Дағыда-дағыда саһилләрини...

Чилова кәлсәјди белә бир ахын,
Нота салардылар ону нәғмәтәк.
Шәклини чәкмәкчин хырдалыгларын
Өзкә бир дүнјадан бојалар кәрәк.
Тез-тез дәјишдирир өз мәчрасыны,
О, јола чыхмадан јолуну билмир.
Сәфәрә чыханда мәчрасынын
Илкини билсә дә, сонуну билмир.
Бу јолу һәр јолчу бир чүр гәт едир,

Бәми — дүзәнликдир, зили — зирвәдир.
Бәли, о зирвәдир.

О зирвәликдә
Ајағын алтындан санки јер гачыр.
О ајаг дәјмәјән јашыл кәдикдә
Һәр јолчу өзүнә өзү јол ачыр.

Һәр муғам чаланын, муғам дејәнин
Кечдији, ачдығы из башга-башга.
Ејни мүғәннини һәр динләјәнин
Көңлүнү јандыран көз башга-башга...
Мәғрур Гыз галасы...
О Көһнә Баки,
Мәнсур, забул үстә инләдир тары.
О нәдир?

Суларын гајалардакы
Һәзин, аста-аста пычылтылары...
— Нечә думанлысан,
Көрүнмүр көзә
Пәрдәдә, өртүкдә чырпынан үрәк.
Кизли мәтләбини көрмәкчүн,
Бизә

Дәринә ишләјән тәхәјјүл кәрәк.

Һәрә бу очагдан бир од көтүрәр,
Тутар сәсиндәки дәринликләрә
Хәјалын көзүлә ешидәр, көрәр,
Кизли мәтләбини һәрә бир чүрә.

Билмирәм, јашылдыр, алдыр сәсләрин.
Сәсинә нә сөзүм?
Лалдыр сәсләрин.
Мәтләби кизләдир, инләјир анчаг.

Данышыр,

Билмирик нэ дејир анчаг...

Лал сәсин нэ бөјүк гүдрәти вармыш...

Сәсдә сөздән бөјүк һикмәт олармыш...

Мүбһәмдир,

Кнзлидир сөзү нәғмәнин.

Мин сөздән күчлүдүр, бир халын сәнин.

Еј тарым,

Еј нәғмәм,

Еј пирим мәним

Сәнә нәзир дүшүр,

Чох јохсулам мән,

Нәғмәм ола биләр нәзирим мәним

О да ки, сөнүкдүр нәғмәләриндән.

Сөзүмдә олсајды сәсинин күчү,

Ону башым үстә бајраг едәрдим.

Сәсинлә дүнјаны мән тәрпәдәрдим.

Јаныб шырыл-шырыл,

Ахыб шыр-шыр о

Ким дејә биләр ки, нэ данышыр о?

Онда гучаг-гучаг сөз чәләнки вар.

Нәр сәсин, нәр халын нечә рәнки вар.

Нәр кәс, нәр кушәни јозур бир јерә,

Кәлини, бир аңлыға бахаг көјләрә.

Булудлар бурулур,

Булудлар дөнүр.

Нәрәнин көзүнә бир чүр көрүнүр.

Јох.

Һәмән һәмәндир,

Көј дә,

Булуд да.

Һәрә өз гәлбини көрүр булудда.

Јохса инанмадын?

Инанма, анчаг,

Анбаан дәјишән о булуда бах,

Сән дә өз гәлбинин пәнчәрәсиндән,

Инан көрдүјүнә...

Еләдир әлбәт,

Мәним көрдүјүмү көрмәсән дә сән,

Мән дә һәгигәтәм, сән дә һәгигәт.

Секаһ

Еј забул секаһым, орта секаһым,

Мәним өз аманым, мәним өз аһым,

Сән мәнә кимсәдән пај верилмәдин,

Сән өзкә чешмәдән кәтириямәдин.

Мәним дағларымдыр сәнин гајнағын,

Гошгарын,

Кәпәзин,

Улу Шаһ дағын,

Бағрындан сызылыб сән дурулмусан,

Мәндә јуваланыб мәним олмусан.

Башга рәнкә салыб бу заман сәни,

Јенидән јаратды Садыхчан¹ сәни.

Мәним өз дәрдимсән, өз мәләлымсан,

Анамын сүдү тәк сән һалалымсан.

¹ XIX әсрин мусигишүнәсларындан, о, тарда бөјүк јениликләр еләмишдир.

Чобан бајатысы...

Дағлар башындан
Гарлара гарышыб гар-гар ахыбды.
Чөлләрә бојланан күл бахышындан
Кечдији јолларда из бурахыбды...

Һезин бајатылар... Чичәкләр кими,
Дағларда көк атды, арана чатды.
Ширин бајатылар, диләкләр кими,
Бир гәлбдә бој атыб мин гәлбә чатды.

Нәнәмин дилиндә мин ил дилләнән
Секаһым, өзүн ал, өзүн чанымы.
Дилгәмин дилиндә дил-дил дилләнән
Ај телли сазларын телли ханымы.
Еј Сары ашығын севки дастаны,
Еј Молла Чуманын «Исми пүнһаны».
Вагифин көнлүнү гана дөндәрән,
Хумар бахышданмы сүзүлмүсән сән?

Секаһ—Бир арзунун, бир чырпынтынын
Мин үрәкдән кәлән һычгырыглары.
Сону инилтили,
Әввәли чылғын,
Сынмыш бир үрәјин сәс гырыглары...

Гәмдир долајлары о ағлар сөсин.
Ағрылар мајасы,
Шикајәт сүсү...
Бир һимә бәнд олан бир гәриб кәсин,
Көнүл һычгыртысы, ич һөнкүртүсү.

Данышыр, башындан өтүб кечәни.
Бә'зән үсјән едир,
Бә'зән инләјир.
Кизли дәрдрәринә јандырыр сәни,
Мәтләби каһ ачыр,
Каһ дүјүнләјир.

Әлилә салдығы кор дүјүнүнә
Дилилә јалвары: «Тез ачыл»—дејир.
Өтән кечмишини гојуб өнүнә
Бајаты чағырыр, она дил дејир:

Араз кәлди, јан ахды,
Дибиндә мин чан ахды.
Вәтән сары баханда
Үрәјимдән ган ахды.

Дағларын синәси нә?
Күн галхыб синәсиннә.
Аләмә сығмаз башым
Сығыбдыр синәсиннә.

Әзизіјәм күл олдум.
Јандым, ахыр күл олдум.
Бир дилбилмәз гуш идим,
Охудум, бүлбүл олдум...

Секаһ — наләсиннә алышан көнүл,
Алову тәәссүф, көчү хатирә.
Кечмиши јанғыјла данышан көнүл,
Газанчы ағрылар, өзү хатирә.

О дејир, дилилэ аманын, аһын:
— Тале бир үрәжә көр нечә гыҗмыш...
Мәним чәкдикләрим, һансы кұнаһын,
Һансы бәд әмәлин өз баһасыҗмыш?
Бу дәрдә бағлады мәни ким? — дејир.
Бәминдә, зилиндә о «нејлим»?—дејир.

Дәрдимин јүкүнә таб кәтирмәди,
Әјилиб ғырылан будаға нејлим?
Дәрәләр кечмишәм, дағлар ашмышам,
Көнлүмдә дикәлән бу даға нејлим?

Кұнаһым нә олду, мәним дәмадәм,
Дүзәндә кәсдиләр, дағда битмишәм,
Исти нәфәсимлә гар әритмишәм,
Шахтаја дөзмүшәм, сазаға нејлим?

Мән данышан заман бир кимсә динмәз.
Сәсим су јандыраң, сөзүм билинмәз.
Бөјүк арзулара дүнја бир гәфәс,
Дилимә вурулан гадаға нејлим?

Мән од һәрсијәм, од мәнә һәмдәм,
Кұнаһ мәндә дејил, дашы әритсәм.
Буз тутар, јәј күнү булаға кетсәм.
Нејлим, буза нејлим, булаға нејлим?

Данышды.
Көрдү ки, динләјәнләрин,
Башындан од чыхды, көзләри долду.
Дәрдилә, гәмилә башгаларына
Әзаб вердијинә пешиман олду.

Деди: — Бу да кечәр, ахы нејләмәк?
Һәмишә олмаз ки, јер үзү күндүз.
Белә јараныбдыр бу чәрхи-фәләк,
Бир үзү кечәдир, бир үзү күндүз.
Еј мәним үрәјим, сән өз көзүнлә
Кечәни кечә көр, күндүзү күндүз.
Өз әлләринлә,
Көнүлләр шад едән әмәлләринлә
Јолуна күл дүз.

Нә дејир көнлүмү ојмагла, ојулмагла секаһ?
Көзә көз јашлары тәк бир белә долмагла секаһ?

Көнүл һычгыртысы, гәлб атәши, чан јанғысыдыр.
Сән мәним көз јашым ол, чағла секаһ, чағла секаһ.

Анамын өз сүдү тәк сән һалалымсан һалалым,
Нә дејирсән, мәни мәндән белә алмагла секаһ?

Бизи дүнјанын о, дар чәрчивәсиндән чыхарыр,
Дәли халлардакы һөнкүртүјә далмагла секаһ.

Онун һәр пәрдәси аһ, һәр бәми гәм, һәр зили од.
Гәлбә атәш чиләјир, һөкм еләјир агла секаһ.

Бәхтијарын да көнүл телләри титрәр беләчә,
Дејәр аһәстәчә һеј: «Ағла, секаһ, ағла, секаһ.»

Раст

Бухары башында ел ағсаггалы,
Әйләшиб

Гәлбини ачыр сүрфә тәк.
Данышыр, анбаан дәјишир һалы
Зоғал чубугуну түстүләдәрәк.

Сөзләри бәм симдән зил симә дүшмүш.
Данышыр бир әсрин өз јарасыны.
Данышыр арамла,

Тилсимә дүшмүш
Бир пәри гызынын мачәрасыны.

Дағларда көјнәјән Мәчнундур секаһ,
Раст — онун атасы... Нәсинһәт өјләр.
Мәчнун—сәһралара кәтирәр пәнаһ,
Ата—бу севданы мәзәммәт өјләр.

Раст—мүдрик бир ағыл, дәрин дүшүнчә,
Данышыр тәмкинлә, арамла тәк-тәк.
Секаһ—бир истәјин, ешгин далынча
Мәләјә-мәләјә гачан бир үрәк.

Раст—чылғын гәлбләрә бир ағсаггалын
Өјүдү, данлағы, әрк етмәсидир.
Бир заман бүдрәјән гәлбин, камалын
Ајылыб өзүнү дәрк етмәсидир.

Секаһ—налә чәкән, раст—тәдбирлидир.
Вүгарлы, дөзүмлү, о сәбирлидир.
Јүз өлчүр, бир бичир,
Дүшүнүр дәрин.

Мүһит дәнизи тәк о ләнкәрлидир.
Онун ләнкәр вуран һәр кушәсиндә.
Дәрин дүшүнчәләр далдаланыбдыр.
Кизли фикирләрин сых мешәсиндә
Арзудан, истәкдән од галаныбдыр.

Фикирләр, фикирләр...
Бир сирдаш олмуш,

Инсана...
Дәрдинә доландан бәри.

Раст—чаван дејилдир,
О, јаша долмуш,
Мүдрик бир үрәјин дүшүнчәләри:
Һәјат нә?

Өлүм нә?
Өмүр нә?
Јол нә?

Гәфләт јухусуну дағыдан нәдир?
Гышда јаған гары, баһар кәлинчә
Селләрә дөндәриб ахыдан нәдир?

Дүздә ајаг ачыр дағларын гары,
Һәр вахтын өз гушу, өз будағлары,
Јухудан галдырыб улу дағлары,
Баһар һавасына охудан нәдир?

Чалыр үрәкләри көз, бахышыјла.
Бошалыр көнүлләр көз јағышыјла.
Јерләри, көјләри өз ахышыјла
Һалдан-һала салан бу заман, нәдир?

Һөкмүјлә, гәсдијлә нә дејир заман?
Учурур бир јандан, гурур бир јандан.

Күнөшин башына доланыр чаһан,
Фырланыр, фырланыр, фырладан нәдир?

Ај нә, күн нәдир?
Илк нә, сон нәдир?

Ениши көстәрир бизә дағ кими,
Гараны көстәрир бә'зән ағ кими.
Дүнјаны ојнадыр ојунчаг кими,
Гәсди билинмәјән бу ојун нәдир,

Ај нә, күн нәдир?
Илк нә, сон нәдир?

Бир агилин һикмәтли нәсиһәтләридир раст.
Тарих данышан көһнә рәвајәтләридир раст.

Агил данышыр, чанлы мисаллар чәкир һәрдән,
Бир тәләјин ибрәтли һекајәтләридир раст.

«Үшшаг»да верир сирли суаллар бизә рәнк-рәнк
Ешгин дә чавабсыз галан һикмәтләридир раст.

«Дилкәш»дә пычылдар бизә дүнја кәдәриндән,
Инсанын әдаләтли шинкајәтләридир раст.

Өз дәрдини ғышгырмаз, о, аһәстәчә сөјләр,
Лакин әзабын сон дәмн, сәрһәдләридир раст.

Дүнјаны көзәл көрмәк үчүн гурбана һазыр,
Инсанларын илк арзусу, нијјәтләридир раст.

Еј Бәхтијар, аһ атәши сөз рәнкинә кирмәз,
Һәм дәрдли гүруб чағы, вә һәм дан јеридир раст.

Аман овчу

Марал енди сәрчешмәјә,
Сәрчешмәдән су ичмәјә.
Билмәди ки, пусгудадыр
Бәрәсиндә «аман овчу»
Јаман очву.
Залым очву,

Габырғасы галын овчу.
Гачды, бир аз араланды.
Шараг-шараг.
Күрәјиндән јараланды.
Гачаммады... О дајанды.
Көј чәмәнлик ғызыл гандан
Ода јанды...
Дөндү, бахды јазыг-јазыг,
Мәлул-мәлул,
Овчу, сәнин голун сына.
Нечә ғыјдын бу дағларын
Маралына?
Көзләрдәки о чарәсиз јалварыша
Нечә дөздүн?

Аман овчу,
Түфәнкини чијнинә сал,
Бир керн дөн.

Бир ора бах.
Бу дәһшәтә кол титрәди,
Күл үшүдү.

Бахышдакы о јалварыш
Нәғмә олду,
Дилә дүшдү:

«Аман овчу, вурма мәни,
Мән бу дағын маралыјам.

Жаралыҗам, жаралыҗам.»
Нәғмәләрин истисинә
Гызындыгча доңурут биз,
Һәҗкәлләшир һәҗрәтимиз.

Җағ җағыш

Ағ җел әсир,
Ағ булудлар
Топа-топа,
Тел-тел әсир.
Ағ җел әсир,
Памбыгланан булудлары
Кола-коса
аса-аса...
Ағ җел, ағ-ағ күл битирир.
Җағышы да ағ кәтирир.
Көҗдә булуд дамар-дамар,
Бу ағ җағыш
Дүз торпағын
Илиҗинә
Дамар-дамар...
Оғул-ушаг күлә-күлә
Чыхар чөлә.
Үз исланар, көз исланар.
Оғлан гачар,
Гыз исланар.
«Җағ җағышым, җағ җағара.
Даш ағара, дағ ағара.

Ағ булудун тоҗ күнүдүр,
Кир мағара
Җағ еҗ җағыш,
Вур нағара...»
Җағыш җағыр,
Үрәҗинни җаңгысына
Дағын, дашын,
Тут учундан сән көҗә чых,
Бу җағышын.
Шырылдаҗыр навалчалар,
Гопуб дүшүр будағындан
Кал алчалар.
Архлар дашар, сел оҗнаҗар,
Көҗ әл чалар...
Селләр җыхар бәрәләри,
Дилләндирәр
дибсиз «узун дәрә»ләри...
«Узундәрә»—
«Шүштәри»мдән гопуб дүшдү
Селләр, сулар чағылдаҗан
Узун-узун дәрәләрә.
Әлван-әлван һавалардан алдығымыз
Һавалар да
Өз сөзүдүр көнлүмүзүн,
Арзумузун, дәрәләрә...
Көҗ тутулар,
Бир тәрәфи ачыг олар,
Ачыг җердән күн чыртлаҗар.
Деҗәрләр ки, инди күнәш
Булудлара олду күнү.
Ачыб гызыл сачларыны
Күнәш җүҗүр әл-үзүнү...
Бәс бу нәдир? Бәс бу нәдир?
Бу да өзкә бир нәғмәдир.

Җагыш кәсир...

Говғасы да битир демәк

Көјүн, јерин.

Көјүн тәмиз ајнасына

Әкси рүшүр

Чичәкләрин...

Чичәк ачыр сагдан сола

Көјүн тағы.

Көј үзүнә чәтир чәкир

Көј гуршағы...

«Фатма нәнә һана гурур»

Һанадакы рәнкләрә бах...

Китаб кими о, охунур

Вараг-вараг.

О — үрәјин каһ гүссәли,

Каһ фәрәһли һалларымы?

О муғамын әлван-әлван халларымы?

Һәр кушәдә нечә-нечә

Рәнк чаглајыр,

Сәсләр елә әнkindир ки,

Ачыб кениш голларыны

Бу дүнјаны гучаглајыр.

Әфсанәви нәнәмизин

Үрәјинин телләриндән

Һанасына бәнд етдији сүсләрә бах.

Сәсләрдәки рәнкләрә бах,

Каһ да олур, јагыш кәсмир,

Елә јагыр, јагыр јенә...

Нә әкинә кедән олур, нә бичинә.

Чијинләрдә һәјат јүкү дагдан ағыр.

Бир јандан да јагыш јагыр,

Сәпәләнир сола, саға

Аман вермир көз ачмаға...

Нејләмәли?

— Пас атыбдыр ораглар.
Зәмиләрдә диш гычадыр

Алаглар.

Һәр гапыдан пәј умуб

Году кәзир ушаглар:

«Году, году дурсана

Чәмчәни долдурсана...»

Әкин-бичин ешгинә,

Үрәк јаныр,

дил јаныр.

Бизим маһныларымыз

Бә'зән белә јараныр.

«Сајачылар

Дүздә гызыл бүркијә
Дағда, борана дүшдүк.

Јајда даға үз тутуб,
Гышда арана көчдүк.

Гышда дәјә евимиз
Јајда алачыг олду.
Гәлбимиз тәк, евимиз
Һамыја ачыг олду.

Дүшдүк гара, сазаға
Һәм гул олдуг, һәм аға.
Гондуг азад гуш кими
Биз будагдан-будаға.

Сөрһәд танымадыг биз,
Архаландыг дағлара.
Ләпиримиз јол ачды,
Јахына, узағлара....

Гојун-гузу бәсләдим,
Дағ бизә сирдаш олду.
Јајлағларын чичәји
Бизә әјин-баш олду.

«Нәнәм гојунун ағы
Доланды, кәлди дағы.
Чобана чарыг бағы,
Гызлара чениз ағы...

Нәнәм а дәли гојун,
Доланыб кәли гојун.
Кәлинләр күзәминдән
Тохујар хәли гојун.

Нәнәм, а назлы гојун,
Гырговул көзлү гојун.
Пендири кәсмә-кәсмә
Гатығы үзлү гојун...»

Дағлардакы суларын
Сәси,
Нәғмәмиз олду.
Дағларын сел сујутәк
Гәлбимиз тәмиз олду.

Дағлардан алдығымыз
Нәғмәни
Гәлбимизин

Фәрјадына чевирдик.
Арадан кәсдијимиз
Гарғы түтәјә вердик.

Биз нәғмәјлә ојаныб
Нәғмәјлә дә јатардыг,
Биз гојуну, гузуну,
Нәғмәләрлә отардыг...

«Нәнәм а нарыш гојун,
Јуну бир гарыш гојун.
Чобан сәндән күсүбдү
Сүдү вер барыш, гојун».

Уча дағлар, шиш гајалар бојунча
Зилә чәкәр бајатыны чобанлар.
Бу сәсдәки мәләһәти дујунча
Гојун-гузу ота кәләр, дил анлар.
Кичик-кичик архларым —
Бајатылар-сајачылар, лајлалар—
Гајалардан сызылар,
Дәрәләрә һај салар.
Күрә чатар,
Аразыма чан атар.
Бизим муғам дәрјамызы јарадар.

Севинч бизи күлдүрүрсә,
Гәм ағладыр.
Сөзүн өзү нә ағлајыр,
Нә дә күлүр,
Амма бизи һәм күлдүрүр,
Һәм ағладыр.
Јох, сөз дејил, сәсдир ахы,

Гәһгәһә дә,
Һөнкүртү дә.
Мин чүмләдән даһа бөжүк
Мәтләб ятыр

Бирчә гырыг һөнкүртүдә.
Көнүл сәси—көнүл дәләр.
Нәғмәләрин әввәлидир
Һөнкүртүләр, гәһгәһәләр.
Бәлкә инсан
Севинчини, кәдәрини

Нәғмәләрлә сөйләмәзди,
Бизим кими һөнкүр-һөнкүр ағласајды,
Гаһгаһ чәкиб күлсәјди сөз.

Јох, нәғмәләр јаранмазды,
Гәлбимиздән кечәнләри
Тамам дејә билсәјди сөз.
Сөздән әввәл сәс јараныр,
Нәғмәләрдир илк дилимиз.
Нәғмәләрдир

Сөзүмүзүн, фһкримизин
ибтидасы,
Нәғмәләрдир
дилимизин әлифбасы.

Даш үрәкләрдә јаныб дашлары сындырды муғам.
Һагга дүшмән оланы һагга тапындырды муғам.

Нә күман ејләмисән ондакы тилсимләри сән,
«Күрү аһыјла гурутду», «Салы јандырды» муғам.

Онун һәр кушәси бир хатирә, бир чанлы китаб,
Кечилән јоллары һәрдән бизә андырды муғам.

Су чиләр кинли үрәкләрдә гәзәб тонгалына,
Нечә гәсдин өнүнү кәсди дајандырды муғам.

О — үрәк јанғысы, көз јашлары, бир чәнкә булуд,
Ојадыб јаддашы, вичданы утандырды муғам.

Дәфһи един сиз мәни забул секаһын мајәсинә,
Дејирәм, бәлкә мәни бир күн ојандырды муғам.

Чох китаблар охудум, зәнн еләдим, бәхтијарам,
Мәнә чох мәтләби аһәстәчә гандырды муғам.

1974

Ше'рләр

ШӘҺИД МӘЗАРЛАРЫ

Кәлирик дүнјаја бир амал үчүн
Кедирик...

Јашајыр бу јурд, бу торпаг!
Өләр бизим кими вәтән дә бир күн,
Вәтәнчүн өлүмә һазыр олмасаг!

* * *

Вәтәни севмирләр гуруча сөзлә,
Вәтәндир јарадан, јашадан бизи,
Биз дә јери кәлсә
Өлүмүмүзлә
Кәлдик, јашатмаға Вәтәнимизи!

* * *

Нечә әсрләрә бәс едәр бә'зәи,
Вәтәнә һај верән бир одлу сәс дә.
Дүнән дә, бу күн дә јашајыр Вәтән,
Бабәкин гирылан голлары үстдә.

* * *

Шәһид мазарлары... Дүшмән гәнимш!
Вәтәнин көксүндә вугарла дуруб
Мәним варлығымы бир тәсдиг кими
Јурдуи синасинә мөһүрләр вуруб.

* * *

Шәһид мазарлары...
Бу мәгбәрәләр
О әсрин бу әсрә узанан әли.
Басгынлар...
Һүчумлар,
Вурушлар,
Нәләр!

Бир халгын тарихи...
Ешги, әмәли!

* * *

Шәһид мазарлары...
Мәни,
Һәм сәни,
Бир јола чағырыр,
Тәк бир сөз дејир.
Бүтүн әсрләрин фикирләрини,
Бир фикрин одуна шә'ләләндирир.

* * *

Шәһидләр нур сачыр амалымыза.
Һәмишә јенилмәз,
Һәмишә мәғрур!
Онлар гонаг кәлир хәјалымыза,
Онлар руһумузда бинәләр гурур.

* * *

Шәһидләр сычрајыб хәјалымыздан
Өтүр маһнысыны өтән чағларын.
Хәјир-дуа верир бизә һәр заман,
Башына доланыб од-очагларын.

* * *

Шәһидләр бојланыр әсрләр үстдән,
Доланыр зәманә,
Дөнүр гәринә.
Нечә јашамағын, нечә өлмәјин,
Тәһрини өјрәдир нәвәләринә.

* * *

— Вәтәни севирәм — дејән чох олар,
Демәјә нә вар ки, дил јорулмаса.
Вәтән дә бизим тәк өләр, јох олар,
Вәтәнин јолунда өлән олмаса!

Август 1975

ТӘЛӘБӘЛӘРИМӘ

Учун, учун,
Хәјалдакы зирвәләрдән атлапым,
Тәләбәләрим мәним.
Бу күн мәнә күвәндiniz,
Сабаһ сизә күвәним.
Бу күн өнүмдәсиниз,
Сабаһ исә ајаг ачыб
Кәзән ширин сөзләрим...

Вәтәнимә сәпәләнмиш
Мәним дан улдузларым...
Мән өјрәдән,
Сиз өјрәнән,
Заман кечир, јер дәјишир
Бу мүгәддәс дөврәдә...
Бу дүнјаны өјрәнмишәм
Мән өјрәдә-өјрәдә...
Мәнә һеч вахт јад олмады
Севинчиниз,
Гәминиз.
Хәјалларла нәфәс алан
Чаванлыг аләминиз.
Һиссинизә, дујғунуза
дола-дола,
Сизин илә аддымладым
Гол-гола...

Сују һәр илә дәјишилән
Бир дәниз вар өнүмдә.
Сују ахыр,
Дурулур.
Бу тәрәфдән бошалырса,
О тәрәфдән о, долур.
Кәнчлик ахыр,
Бу ахына гошулдум.
Јашым артды...
Анчаг јенә

Сизинлә һәмјаш олдум.
Елә дедим: — Бу дүңјаја
Нә бахдым ки, нә көрәм.
Беш ил ачыб өртдүјүнүз
гапылары

Отуз илдир
Мән ачырам,
Өртүрәм.

Сизин үчүн битән бир шеј
Битә билмир мәнимчүн.
Өјрәдирәм,
Өјрәнирәм

күнбәкүн.

Мән һәмишә
Сизин илә һәмјашам.
Һамыныза јолдашам!

* * *

Ел-обада ајаг ачыб
Мәним кәзән сөзләрим
Вәтәнимә сәпәләнмиш
Ај мәним улдузларым,
Фикримиздән, сөзүмүздән
Алдығыныз ишығы,

Ел обада көрпәләрин
Үрәјинә сәпин сиз.
Бичин олмаз сәпинсиз.

Бүкүнкү дәрс
Тәк бу күнүн дәрсидир.

Тәк бу күнлә
Сиз кәлмәјин вәчдә,
јох!..

Сиздән һөрмәт көзләјирәм,
Сәчдә, јох!..

Сәчдәдә бир һәрәкәт јох,
Чырпынты јох,
Алов јох!

О, һәм сакит,
Һәм донуг!
Сән өнүмдә донурсанса
Мән дә јохам,
Сән дә јох!
Башга сиздә чалмалысан
Мәним көһнә һавамы.
Сән мәһмисэн?
Јох!

Фикримин.
Әгидәмнин
Давамы!

Сизин мәнә севкинниздә тапмышам.
Итирдијим нә варса
Мәним Сизә дедикләрим
Руһурузда јашарса
Сизин ајаг басдығыныз
Һәр обада мән варам,
Гәлбинниздә гајнарам
Диллинниздән дашарам.
Кәләчәкдә јашарам!

Сабир олуб,
Пушкин олуб,
Вурғун олуб
Һәр дәрсимин өн сөзү.

Бәс нә имнш
Мәрамымын, мәтләбимин
Сон сөзү?

Һарда бир ев учубдурса
Биз о евә
Дирәк олаг,
Даш олаг.
Адиңә бир инсан дејил,
Бу Вәтәнә,
Әсил вәтәндаш олаг!

1974.

Мән инсанам
Мин арзум вар, мин камым вар.
Анчаг бирчә иннамым вар.
Бу дүнјаја кәтирсә дә анам мәни,
Јарадыбдыр инна мәни!
Мән иннамын өвладыјам.
Онункудур өмрүм-күнүм.
О компасдыр,
Әгрәбинин учундадыр
Јолум, јөнүм.
Инам јолдур, јөнү дә бир...
Бүтүн јоллар началыдыр,
Тәк бу јолун начасы јох.
Биз бу јолла, биз бу јөнлә
Ачылмајан гапылары ачасыјыг.

и ј у н, 1975.

О, НЭДИР?

«Дүнја улу танрынын јухусудур» —
— дедилэр.

Ону бу хош јухудан ајылтмајын, —
дедилэр.

Онун ојанмасыны
Нијә истәмәдилэр?
О, нә гәдәр јатачаг
Дәрин, ширин јухуда?

Интәһасыз олармы,
Вагнә дә,
Јуху да?
Милјон-милјон илди ки,
Фырланыр,
Јер күрәси...

Нә бензини гуртарыр,
Нә оду,
Нә гүввәси?

Һара кедир о белә?
Јериндәдир јер елә...
Дөнүр күнүн башына
Гүввәт алыб о, күндән.

Нә өз охундан чыхыр,
Нә дә
өз чеврәсиндән...

Фырланыр...
Кетмир анчаг
Нә ирәли,
Нә кери...

Фырланыб сапа дүзүр
О, ајлары,
илләри.

Јерин көзү јохдumu?
Онун да

Инсан кими
Вар олсајды көзләри,
Тәрпәнәрди јериндән,
Чыхарды мейвәриндән.
Танрынын да
јухусу
Дағыларды о заман.
Тәзә,

Башга бир јуху
Ујдуларды јухудан.

Јер гопмады јериндән.
Инсан гопду...

Ганады
Алды әмәлләриндән...
Мөчүзәләр јаратды,
Каината ип атды.
Учуб Аја да чатды.
Инсан чыха да билди
Јерин чазибәсиндән...
Инсанын:

«Мән танрыјам,
Мән гадирәм» —
Сәсиндән

Танры диксинди,
дурду.
Бојланды дөврәсинә...

Көрдү:

Инсанын өзү
Дөнүб Жер күрөсинэ.
Анчаг...

О, күрө кими
Фырланмыр өз жериндө.
О жеријир,

О учур
Ағлын үфүгләриндө...
Жер күрәси

Танрынын
Ујдурдуғу јухудур,
Нағылдыр,
Әфсанәдир...

Бәс бојланыб јухудан
чыхан инсан?...
О нәдир?

1974.

ПОРТУГАЛИЈА ЛӨВЬӘЛӘРИ

1. Дашда ше'р

Португалијанын Каенбро шәһәри XV эсрдә јаранмыш университети илә фәхр едир. Һәммин университетин тәләбәләри һәр бурахылыш илиндә хәтирә үчүн јаздығлары ше'рләри даш үстүнә һәкк едиб, шәһәр әтрафындакы гајаја вурурлар. Һәммин ше'рләрдән биринин мәзмуну беләдир:

« — Үстүнә бу ше'ри јаздығым даш, үрәјимиздән кечән арзу вә хәјаллары дуја билсәјди гәһгәһ чәкиб күләрди... Ичинмиздәки ағры-ачылары дуја билсәјди һөнкүр-һөнкүр ағларды... »

О, даша гәлбини јаздығы заман,
Күлдү...
Күлүшүнә күлдү дағ-дәрә.
Күлдү, үрәјиндә шам тутуб јанан,
Бөјүк хәјаллара, хош диләкләрә.

Нечә күлмәјәјди?

Баға кирмәмиш
Бағын дөврәсиндә гангалы көрдү.
Јердән ајағыны һеч көтүрмәмиш
О өз ајағында гандалы көрдү.

Пешиман олса да доғулдуғуна
Јазды,

Даш үстүндө из көрмөк үчүн.
Күлүб хәјалларын пуч олдугуна,
Ојазды, дашы да күлдүрмөк үчүн.

Инсан арзулары учар,

Елә ки,
Керчәклә үзләшди,
Дурар,
Аһ чәкәр,

Имканла истәјин арасындакы
Учрума даш күләр, даш гаһгаһ чәкәр.

Бу тајда инсандыр, о тајда истәк,
Учрумун үстүндө нә из, нә көрпү.
Инсан ганадланыр арзуја гуштәк,
Учрумун дибиндә ачыр көзүнү.

Хәјал ганадында учдугун заман
Сән јуху көрүрсән, ширин бир јуху,
Гәфил ојанырсан о бал јухудан,
Даша дирәнәндә арзунун оху.

Даша јазылармыш арзулар бир-бир,
Даша дирәнәндә јуха бир үрәк.
Јенә көнүл үчүн бир тәсәллидир.
Учрума дүшмәмиш учруму көрмөк.

Арзуну, хәјалы, ешги, тоз тәкин
Ҡаваја совуруб өтүшүр заман.
Јаранды о ше'р, инсан гәлбинин
Даш гәлбли заманла тоггушмасындан.

Нојабр, 1975. Каенбро.

2. Дәниз—киши гәбристаны

Португалијанын балыгчылыг шәһәри
олан Назаридә кишиләрин демәк
олар, һамысы океанда — балыг овун-
да өлүр. Буна көрә дә һәммин шәһәрдә
гадынлар гара кејинирләр.

— Синјорина, синјорина,
Нәдир сәнни әјниндәки
Гара палтар...

Евиниздә матәмми вар?
Чаван кәлин,

Нәдир сәнни үзүндәки
Бу дәрә, бу гәм?

Чавашлыгга гара рәнки
Мән јанашы көрмәмишәм.

— Тәк мәнәмми?

Һамы дәрәдә, һамы
Јасда.

Һеч көрдүнмү бу шәһәрдә
Бир гадыны ағ либасда?
Балыгчылыг шәһәридир
Шәһәримиз.

Бирчә тикә чәрәк үчүн
Океанла ворушдадыр
Әрләримиз.

Көрпәликдән гисмәтимиз
Көз јашлары.

Ушаглыгга итиририк
Аталары, гардашлары

Бөјүјүрүк,

О ағаран көпүк-көпүк
Далғалара гурбан кедир

Әрләримиз.

Та бешикдән — мазарадәк.
Гара күнлү, гара донлү
олуруг биз.

Дәниз бизим кишиләрин
гәбристаны.

Сән дәнизин сәсинә бах...

Кечә-күндүз о охујур

Бизим үчүн гәм дастаны.

Бу шәһәрдә бирчә киши

Өлмәмишдир јатағында.

Әр дәнизә кедән кими

Хејир-дуа нәғмәләшир

Кәлинләрин додағында:

«Севкилими гору дәниз,

Гору дәниз.

Бош кәлмәсин тору, дәниз.

Көнлүмүзүн һәр истаји,

Көзүмүзүн нуру, дәниз.».

Океандыр чәрәјимиз,

Океандыр гәнимимиз.

Једикчә һеч гуртармајыр,

Биз дәниз, дәниз бизи.

Дәниз динләр нәғмәмиз,

Дәниз өтәр

Нәғмәмизи.

Дәниз бизә чәрәк вериб,

Әвезиндә

Алыр биздән көз

Јашлары.

Дәниз — киши гәбристаны,

Гајалары —

Башдашлары.

Грандола Вил Морена

Грандола Вил Морена Португали-
янын фәһлә әјаләтинин адыдыр. Бу
әјаләт өз ингилаби чыхышлары вә
тә'тилләр илә өлкәдә мәшһурдур.
Халг һәмин әјаләтин ады илә әлағә-
дар олараг «Грандола Вил Морена»
маһнысыны гошмушдур. Фашист һа-
кимияјәти илләриндә һөкүмәт һәмин
маһныны гадаған етмишдир. Буна
бахмајараг маһны 1974-чү ил, 25 Ап-
рел ингилабынын башланмасына сиг-
нал олмушдур.

Грандола Вил Морена —

Јохсул фәһлә әјаләти.

Зорун, күчүн гудузлашыб

Һәгигәти даладығы илләрдә дә,

Узаг-узаг өлкәләрн

Таладығы илләрдә дә

Бу дијарда горунмушдур

Бир милләтин шәрафәтин...

Грандола!

Көзү јашлы бәдбәхтләрн

Дәрдләрннә дола-дола,

Һагг наминә чыхды јола.

Әдаләтин әсарәтлә савашында

Нәғмәләшди Грандола.

Арзусуну бајраг кими

Башы үстә галдыранлар,

Диши илә даш гыранлар

Һајгырдылар:

— Сән өлкәннн гәјрәтисән.

Жолларына угур ола.
 Грандола, Грандола!
 Ишыг догду эјалэтдэн.
 О сөјлэди өз сөзүнү.
 Бу һәгигәт ишыгында
 Пајтахт көрдү өз-өзүнү.
 Бүтүн өлкә сәнә бахды.
 Грандола.
 Көзләриндән ишыг ахды,
 Грандола.
 Гүввәт кәлди биләкләрә, үрәкләрә.
 Пајтахт дөндү эјаләтә,
 Пајтахт олдун
 Үрәкләрдә донуб галаң арзулара,
 Диләкләрә.

Әјаләтдә көј курлады.
 Бу курулту ингилаба тәмәл олду.
 Әјаләтдән Лиссабона фикир ахды,
 Фикир дөнүб әмәл олду.
 «Грандола Вил Морена.
 Сән азадлыг, сән гардашлыг вилајәтин.
 Әлиндәдир ораг-чәкич,
 Әз башыны әсарәтин».

Амма јасаг еләдиләр дәрһал сәни.
 Јох! Сусдурмаг олармы һеч
 Милјон гәлбин арзусунда
 Нәғмәләшән бир нәғмәни?
 Нәғмә ашды, нәғмә дашды.
 Додагларда о долашды.
 Салазарын сарајында
 Пәнчәрәни вуруб гырды.

Гапылары тај-тај ачды.
 Отагларда јел долашды,
 Ағызларда дил долашды,
 Тәгвимләрдә ај долашды, ил долашды.
 Април кәлди. Йјирми беш!
 «Грандола» мәмләкәти силкәләди,
 Үрәкләрә од чиләди,
 Бу нәғмәнин ганадында
 Халг өзүнү дәрк еләди.
 Додаглардан сүзүләрәк
 Үрәкләрин гәзәбини
 Бир һәдәфә тушлады о,
 Ингилабы башлады о!

1975, Назар и

ИЧЭРИ БАХ

Ач көзүнү дүнјаја бах.
Бу чэмэндир,
Бу чөл,
Бу бағ.
Бу нэркиздир, бу гызылкүл.
Бу жарпыздыр, бу гэрәңфил.

Бәс арзуму, нијјәтимн,
Бәс севкимн, нифрәтимн,
Дәһшәтимн,
Һәјрәтимн,
Һансы көзлә көрәчәксән?

Фикирләри, дујғулары,
Һиссләри, арзулары,
Көрә билсән,
Сән чөлүн дә, чәмәнин дә,
Сән мәним дә, сән «сән»ин дә
Өз бојасыз гијмәтини верәчәксән.

Сән көрүрсән мәни достум,
Јалныз көрә билдијинтәк.
Көрмәк дејил бу гәдәри көрә билмәк.
Сәнин көрә билдијиндән о јананы,
О јандан да о јананы
Көрмәк чәтин!

Торпаг алтда,
Тум ичиндә ојананы
Көрмәк чәтин!
Көзлә көрә билдијинә
Өтәри бах, өтәри бах.
Сән чөлү дә јахшы көрә билмәк үчүн
Ичәри бах, ичәри бах!

О к т ј а б р, 1975.

ДУШҮНЧӨ — СӨЗ

Өзүмө дө көрүнмөжөн

Көнлүм мөним,

Дујғум мөним,

Сөвдам мөним —

Азадлығым—өз мө'нөви дүнјам мөним.

Өз ичимдө, өз дүнјамда

Наким дө мөн,

Мөһкум да мөн.

Нечө јерө гол атырам

Бир өзөкдө, бир тумда мөн...

О чошгундур,

О дашгындыр.

Мин рәнклидир,

Сүрәклидир.

Сөз—фикримин, дүшүнчөмин

Галыбыдыр,

Өз шәклидир.

Дүшүнчөлөр—һавадакы гуша бәнзәр.

Сөзләр—гуша атдығымыз даша бәнзәр.

Дөјө билсө сәнинкидир,

Дөјмәдисә —

Дашдан күсмө,

Өзүндөн күс.

О иничидән әлини үз.

Үрәкдәдир о гөнчөләр...

Һансы көзө көрүнүбдүр

дүшүнчөләр?

1975.

МӘЛӘЗ АТ

Күрән атлар,

Гызыл атлар,

Ағ атлар.

Һәр биринин өз сифәти, ады вар.

Әрәб чинси,

Бу — Гарабағ,

Бу—Газах.

Көркәминдән бир-биринә

Һәм јахындыр, һәм узағ.

— Бәс бу нәдир?

— Бу мәләз!

Чинси бәлли олантара бәнзәмәз.

Атасынын чинси бир;

Анасынын чинси бир.

Нә ондандыр, нә бундан.

Көзәлдир бөј-бухундан.

Үрәјинә јатмаса да, көзә хош.

Нәфәси тәнк,

Јериши ләнк, ичи бош.

Гача билмир, уца билмир,

Јеришинә һарам гатмаз,

Истәјирсән беллиндә

Газан кими гајнајасан, дашасан!

Кәрәк ону арабаја гошасан.

Өз сифәти олан аты

Өтө билмэз машин да.
Өз сифэти олмалыдыр
Гара, чопур дашын да.
Дашы, даша јахшы вур!
Оду варса,
Билэчэксэн — бу даш-хансы гајадан,
Хансы дағдан гопубдур.

Ф е в р а л, 1973, Д а ш ү з.

— 81 — 1 —

ГАРА ГУТУ

Америка журналисти Девид Рорвик «Дүнөн дэјәнэк, бу күн гара гуту» мәгаләсиндә көстәрир ки, Америкада адамлары мүт'н робота чевирмәк үчүн һәр васитәјә әл атырлар. Мәркәзи кәшфијјат идарәси адамларын данышығыны јазмағ үчүн «гара гуту»лардан истифадә едир.

«Лит. газета», 1975, 8 јанвар.

Рорвик дејир:
Өтүб кечди дэјәнәкләр зәманәси.
Кәлиб чатды,
Додагларда, гулагларда
Дэјәнәкләр зәманәси.
Ејни сөзләр додагларда чадар олду,
Гулагларда габар олду.
Дедиләр ки, бир меһраба әл ачмалы,
Бир чығырла дағ ашмалы,
Ејни сөзү ешитмәли,
Ејни сөзү данышмалы!
Ејни сөзләр гулаглары дөјәчләди,
Өтүб кечди дэјәнәкләр зәманәси.
Кәлиб чатды дэјәнәкләр зәманәси.
Гулағымыз јағыр олду.
Өтән күнләр бу күнләрдән фағыр олду.
Дэјәнәкләр дэјәнәкдән ағыр олду.

Күчэләрдә,
Мәнзилләрдә,
Отелләрдә — гара гуту
Фикирләрин
Арзуларын — дар табуту!
Ора кетмә, кериҗ дөн — гара гуту!
Кибрит боҗда магнитафон — гара гуту!
Өз доғмача мәнзилиндә
Үрәҗини данышдырма сән, дилиндә!
Сиҗасәтләр пилләсилә

Рәҗасәтә галханларын

Чиркабына булашарсан.

Өз дилиндән долашарсан!
Һәр шәһәрдә, һәр отагда
О бучагда, бу бучагда

Изләр сәни — гара гуту.

Һәгигәтдән, әдаләтдән

Көзләр сәни — гара гуту —

Фикирләрин, арзуларын дар табуту!
Сәнин һаггын — гутулардыр.

Һагг өнүндә әҗил,

Әҗил!

Тәк өзүңмү? Хеҗр, хеҗр!
Беҗиндәки фикирләр дә,
Гәлбиндәки дуҗулар да
Сәнин деҗил,
Сәнин деҗил!

Басды бүтүн мәмләкәти
Гутуларын ваһимәси.
Үрәкләрдә доғулмамыш
Тез боғулду
Фикирләрин чага сәси.

Фикирләри күлләләҗиб
Хәҗаллары өлдүрдүләр,
Төкүлмәди анчаг ганы.
Дүшүнәнни җанан гәлби —
Фикирләрин гәбристаны!
Бир үрәкдә жүз-јүз гәбир!
Кимә верәк башсағлыгы?
Өләнләрин саһиби јох!
Биз ишыглы фикирлиләр,
Бир фикирсиз әгидәсиз

гулбечәҗә гул олмушуг!

Ајаглара јол олмушуг.

Бахын бизә, көрүн бизи,

Нә күндәҗик.

Һеч билмирик нә мәсләкдә,

Нә диндәҗик.

Биз һамымыз

Кибрит боҗда

Гутуларын ичиндәҗик!

1975.

50 JAШЫМ

Мән нечә олду ки, чатдым әллијә?

— Јох, дејә билмәрәм,

Дедиләр: — Нијә?

Бир ичим су кими ичдим мән ону.

Әлличә ан имиш демә әлли ил.

Илләрин нә тәһәр совушдугуну

Биләрәк јашамаг, јашамаг дејил.

* * *

Билмәдим...

Көнлүмүн һәјәчанлары,

Говлады бу дағдан о даға мәни.

Өмрүн арзу долу пилләканлары

Учурду будагдан-будаға мәни.

* * *

Күн доғду...

Һәвәслә,

Јанан үрәклә

Чалышдым, вурушдум...

Күн ахшам олду.

Или гаршыладым тәзә диләклә,

Бир дә ајылдым ки, ил тамам олду.

* * *

Јол кетдим...

Сајмадым јағышы, гары.

«Мәгсәдә тәләсән динчәлмәз» — дедим.

Јанымдан өтүшдү верс ағачлары,
Мачалым олмады, саја билмәдим.

* * *

Елә ганадландым,

Мән елә учдум,

Сүр'әтим дөндәрди ајы һәфтәјә.

Арзулар ардынча көјләрә учдум,

Јерин тәгвимләри јарамыр көјә.

* * *

Зәһәр дә ичмишәм, бал да јемишәм.

Өмрүмүн јоллары мин кешмәкешдә.

Мән вахты неч заман көзләмәмишәм,

Вахт өзү гапымы дәјүб һәмишә.

* * *

Мәни јашадан да тәлатүм олду,

Далғалар гојнунда өтдү анларым.

Мәним заман өлчүм, вахт өлчүм олду,

Өлчүјә кәлмәјән һәјәчанларым.

* * *

Мүһит дәнниздир өнүмдә маса,

Ләпәдир өмрүмүн һәр аны, гардаш.

Далғалар үрәкдә баш галдырмаса,

Һәјатда ахтарма далғаны, гардаш.

* * *

Јашадым, билдириб вахта һәддини

Дәли далғалары мән јара-јара.

Јашадым...

Ешг олсун вахтын һәддини

Өзүнә сығдыран чырпынтылар!

Зирвэдэн өтүбдүр, дөшө гар жағыр,
Жел эсир,

гапыны гыш дөјүр...

Нә гәм,

Әллими хәрчләдим...

Хошбахтлығымдыр,

Нечәм галдығыны дејә билмирәм.

* * *

Каһ мүдриг гочајам, каһ чаванам мән,
Жадыма салырам каһ да илкими.
Көнлүмә сығмајан тәлатүмүмдән
Јашадым әллими бирчә ил кими.

1 9 7 5.

ГОЧАЛАР

Чәнә әл үстүндә, әл чомаг үстә
Гочалар әјләшир тин башларында.
Синә бајатылы, көнүл шикәстә,
Өмүр варагланыр јаддашларында.

Јашыдлар көч едиб, чаванлар ишдә
Тәк-тәһһа отурмаг сон әлачлары.
Һәјатын амансыз јалғызлығында
Тутур әлләриндән әл ағачлары.
Јумуб кәзләрини дүшүнүр онлар.
Дурур көз өнүндә өтән заманлар.

Јердә чухур ачыр чомагын учу,
Сонунчу һәддинә днрәниб өмүр.
Дүнјадаң алдыгы, дүнјаја борчу
Нәјмиш?

Дүшүнчәнин сону көрүнмүр.

Чомагын учуна дикиб көзүнү,
Онлар саатларла отурар белә.
Фикир бир кәми ки, биллимир јөнү,
Чырпыныр, чыхаммыр анчаг саһилә.

Онлар дүшүндүкчә бошалар, доллар.
Фикрин нә сону вар, нә дә әввәли.
Доггазлар башында бизим гочалар
Дүшүнчә һејкәли, фикир һејкәли!

Эввэллэр дејардим, онлар бу гэдэр
Бекарча отуруб дарыхмыр мэкэр?
Китаб охујардым дарыхмамагчүн
Онларын јеринэ олсајдым экэр.

Бир галын китабмыш һәр өмүр демә,
Охумаг истәсән, јум көзләрини.
Бекар дејилмишләр...
 Үрәкләриндә
Онлар охујурмуш өз-өзләрини.

ј а н в а р, 1 9 7 6. А г д а ш.

О, өлдү бирдән-бирә
Сөндү һәјат ишығы
Көзүндәки киләдә.
Голундакы саатса
Ишләјирди һәлә дә.

1 9 7 4.

КҮНДӘЛИК

Күндәлик јазырам кәнчликдән бәри
Китаблар бағланыб әмәлләримдән.
Тәзәдән дирилдиб өлән күнләри,
Вараглар үстүндә јашадырам мән.

Күндәлик јазырам!
 Күндәлик нәдир?
Өлән күнләримин гәбристанлығы!
Бә'зән бир өмүрдән бизә әзиздир,
Узун бир өмүрүн бирчә анлығы.

Өтәнләр ачыдыр, өтәнләр ширин.
Күн кечир,
 Из галыр вараглар үстә.
Алышыб јандығым һиссләримин
Күлүдүр гаралыр вараглар үстә.

Күндәлик—јасларын, тој-дүјүнләрин,
Һәлә гулағымда чырпынан сәси.
Сөзләрдә дил ачыб динир күнләрин,
Ачы һөнкүртүсү, ширин нәғмәси.

Күндәлик јазырам...
 Хејирим, шәрим.
Сөзләрин кими шах, кими утанчаг.
Һеч кәсә даныша билмәдикләрим
Онун синәсинә јазылыр анчаг.

Бирчә әмәлимлә чәкмирәм хына,
Сүрмә көтүрмәјир керчәјин көзү,
Јалан данышсаг да башгаларына
Алдатмаг чәтиндир өз-өзүмүзү.

Оланы јазырам олдуғу тәк мән.
Бу күнүм,
Дүнәндән

Мәкәр бөјүкмү?
Гәләмим ајырыр мәни өзүмдән,
Охујур дүнәнә иттиһам һөкмү.

Өтән күнләрими вараглајырам,
Һәр сәтрин үстүндә үрәк дөјүнмүш.
Бешинчи варагда шүбһәләндијим,
Онунчу варагда иһама дөнмүш.

Сонрадан ачылыр шүбһәләр, сирләр,
Сандыг күндәлијим-сәрвәтим, варым.
Өмрүмүн јоллары—ачы сәтирләр,
Өзүмүн өзүмә истәһзаларым!

Бә'зән арзуларым тохунур даша,
Бә'зән керчәк олур илк күманларым.
Јатыр күндәликдә, јатыр баш-баша
Ачы саатларым, ширин анларым.

Күндәлик!

Чаланыр бир-бир ил илә—
Камал зирвәсинә галхан пилләләр.
Бә'зи сәһифәләр—өзкә әлилә
Үзүмә чәкилән гызыл силләләр.

Күндәлик јазырам. Ибрәт көтүрүм.
Өзүмдән...

Инаныб өләчәјимә.
Ајаг изләрими дејирәм, көрүм
Кечмишим, јөн олсун кәләчәјимә.

Өмүр бир јолдур ки, апарыр бизи.
Нә јола бахырыг, нә јолда изә.
Елә ки, јазырыг әмәлимизи,
Ајаг изләримиз көрүнүр бизә.

Һәјатда аднчә вәтәндашам мән.
Һакимә дөнүрәм маса башында.
Бә'зән кичилирәм хәчаләтимдән,
Маса башындакы сөз савашында.

Бә'зән дә јаздығым хош әмәлимдән,
Өзүм дә бөјүјүб учалырам мән.
Дејирәм, јахшылыг әләми сарсын
Үз-үзә дајансын хәјирим, шәрим.
Елә јашајым ки,

Һәсәд апарсын,
Өлән күнләримә галан күнләрим.

Нојабр, 1975.

Мин ил дэ јашасан дојаммаз үрэк.
Эчэлдэн гачмазсан,
Кәләчәк бир күн!
Вахтында! Вахтында өлөсөн кәрәк
Ешгиндә әбәди јашамаг үчүн.

1976.

БАХТЫНДА

«Өмрүн узун олсун!»—дедиләр мәнә
Кәлән ки, кедәчәк, ја тез, ја да кеч.
Бу өмүр кимсәјә кәрәк дејилсә,
Мәним өзүмә дә кәрәк дејил неч.

Кәрәк билирләрсә дүнјада сәни,
Бир көз гырпымында өтүшәр илләр.
Елә ки, итирдин кәрәклијини,
Өмүр дә узанар сонсузлуг гәдәр.

Усаныб, јорулуб јашамагданса,
Көзәлдир мин дәфә чох еркән өлмәк —
Дүнјаја јүк олуб јашамагданса
Дүнјанын јүкүнү чәкиркән өлмәк!

Һәјат мәним олсун!
О, гул, мән һаким!
Зирвәјә учалсын һәјатын јолу.
Өлүмдән горхмајан де кимдир, де ким?
Мә'насыз јашамаг ондан горхулу.

Јашамаг һәвәси мәни учалдар.
Кәрәкли көрәндә әмәлләрим.
Барама гурдуна чох һәсәдим вар.
Өлүр, өз ишини гуртаран кими.

ШЕ'РИНИ ОХУДУМ

Шаир достум Н. Нүсөйизадэнин 50 ил-
лијинэ.

Торпаға вурулуб вурғуну олду
Вэтэн нәғмәсинин, вэтэн сөзүнүн.
Ше'рини охудум...

Дүз демәдим, јох,
Дағлары, дашлары охудум бу күн.

Адладым дәрәни, долашдым дүзү.
Әриди көнлүмдә кәдәр дә, гәм дә.
Ше'ринин алову, ше'ринин көзү
Атәшә чеврилиб јанды дилимдә.

Исти бир үрәјин исти сөзләри
Сојуг көнүлдә дә бир тонгал галар.
Ше'рини охудум...

Алыдан бәри
Ашыглар башыма топалашдылар.

Ше'рини охудум... Чичәкләр—һәким,
Дәрдимин дәрманы күл, гончаланды.
Дурду гуллуғумда тәбиәт мәним,
Лилпар долчаланды, чөл халчаланды.

Ше'рини охудум... гопду гасырға.
Палыд әјилмәди, говаг әјилди.
Ше'рини охудум...

Гулағларыма,
Дурна гатарынын көч сәси кәлди.
Ше'рини охудум...

Һәр кәлмән сәнин,
Үрәјин вурғусу, үрәјин сәси.
Позду сүкутуну сакит мешәнин,
Узагдан атылан овчу күлләси.

Торпагдан көјәрир ше'ринин сәтри.
Һәр сөзүн, һәр кәлмән дәриндән кәлир.
Торпағын оғлусан...

Торпағын әтри,
Торпағын нәфәси ше'риндән кәлир.

Галын китабларда чичәк-чичәкди,
Торпағын үстдәки ајаг изләрин.
Анам тәбиәтин шәклини чәкди,
Сәттарын рәнкләри, сәнин сөзләрин.

Торпағын ешгилә јандын, алышдын.
Бу кизли јанғыдан ибрәт көтүрдүк.
Гајадан данышдын, дашдан данышдын,
Сөзүнүн мәғзиндә инсаны көрдүк.

1974.

МЭНИМ ХАЛАМ

Мина халама

Анам өлдүсө дә, өз талејимдөн
Күсмөдим,
 јериндө халам вар мәним.
Она күвөнирәм,
 Санырам ки, мән
Архамда алынмаз галам вар мәним.

Елә ки, дарыхдым,
 Миниб машина
Кедирәм Ағдаша, дүз халамкилә.
Јахшы дејирләр ки, һамы бир јана,
Ананын әтири халадан кәләр.

Бу нечә әтирди, бу нечә әтир,
Руһум сакит олур, үрәјим арам.
О әтри дүјдумса әријир илләр,
Илкимә гајыдыб ушаг олурам.

Бу нечә әтирди, ојаныр мәним
Көилүмдә ән ширин, ән дадлы чағлар?
Нијә көз өнүмдә дајаныр мәним.
Галанан тәндирләр, јанан очағлар?

Бу нечә әтирди,
 Илкин дүјгулар,

Көһнә бинәсинә гајыдыр јенә?
Бу нечә әтирди, онда нә сирр вар,
Мәни мәнән алыб гајтарыр мәнә.

Бу нечә әтирди, бу нечә әтир,—
Мәни кизли-кизли нијә көјнәдир?
Бу нә көјнәртидир? Дејә билмирәм,
Нијә көјнәјирәм, нијә, билмирәм?

Нијә бу көјнәрти, нијә бу ағры,
Алыр өз әлимдән ихтијарымы?
Бу сызы, һамыја әзиз олдуғум
Гајғысыз күнләрин интизарымы?

Тутмаг истәјирәм бахышларыны
Мин мәтләб кизләнир бир гајғысында.
Өтән күнләримин нахышларыны
Көрүрәм халамын калагајысында.

— Ај оғул, сачыны нә тез ағартдын?
Дејә, әлләрини чәкир башыма.
Дејирәм:—Тез нијә, әллијә чатдым.
Јох! Инана билмир халам јашыма.

Анамын дилијлә о, мәни охшар,
Нәсиһәт еләјәр һәр көрүшүндә.
Мәним, өзүм бојда ушағларым вар,
Халам «ушаг»—дејир мәнә бу күн дә.

Јох! Неч нә јајынмаз онун көзүндән,
Дәрдими үзүмдән охујар мәним.
Халама күвәниб санырам ки, мән,
Архамда алынмаз галам вар мәним.

О нечә галадыр?

Улудан, улу.

Һансы бир гүввәти өзүндә кизләр?
Җаҗғыҗла, севкиҗлә долудур, долу
О титрәк додаглар, о җашлы көзләр.

О нечә галадыр? Зәиф бир вүчуд!
Үфүрсән җыхылар,

Күчсүз бир гары.
Голума күч кәлир, көнлүмә умуд
Чиҗнимә гонанда зәиф голлары.

О елә гала ки, баш әймәз јада,
Көнүл чичәк ачыр һәрәрәтиндән.
Дүнҗа шәр гүввәҗә дөнүб ахса да,
Онун гучағында амандаҗам мән.

Көксүнә баш гоҗдум, Деди:—гадасы!
Сандым ки, чиҗнимдән җүк ендирмишәм.
Халамын синәси—севки галасы
Мән бу истилиҗи һарда көрмүшәм?

Халам ушаглары, сизә сөзүм вар.
Индидән җанмаҗан сонра бәрк җанар.
Дүзүнү деҗим ки, анам сағ икән,
Гәдрини о гәдәр дә билмәмишәм мән.

Аҗылтмаг истәрәм индидән сизи.
Җаман никаранам халадан җана,
Индидән җандырын үрәҗнизи,
Гоҗмаҗын од тутуб сонрадан җана.

Сиз дә оларсыныз ики гат җетим
Җахшы баша дүшүн, җахшы, сиз мәни,
Анасыз галдығым бәсимдир мәним,
Амандыр, гоҗмаҗын халасыз мәни.

ҖАРА ГАЧЫРСАН?

Дүнҗада кечмәсин бош чаван чағын,
Јол кет ки, күчлүдүр инди аҗағын.

Н и з а м и

Бир гоча көрүрәм, һәр сәһәр еркән
Күчәмиздә мән.
О, мәһәл гоҗмадан доста, таныша
Күчәнин боҗунча гачыр о баша,
Гачыр бу баша...

Оғлум мат-мат бахыб сорушур мәндән
— О һара тәләсир? О, ниҗә гачыр?
— О, өмүр паҗыны җеҗибди чохдан,
Әлавә паҗ үчүн нөвбәҗә гачыр.

Өзүндән сорурам:—Бу гачыш нәдир?
— Көрмүрсән бәдәним һәрәкәтдәдир.
Идманын хеҗри вар чана, сәһәрләр.
— Бу бош һәрәкәтдән ахы нә фаҗда?
Җабаға гачырсан...

Билмирсән мәкәр
Сәнин нәҗин варса галыб архада?

Мәни ешитмәди, о өтдү чохдан,
Мәнә әл еләди дөнүб узагдан.

Һәрәкәт, һәрәкәт

Һәрәкәт нәдир?

Ахы, гижмәтлидир өмрүн һәр дәми.
Бәдәни доғрудан һәрәкәтдәдир,
Бәс бејни, бәс фикри һәрәкәтдәми?
Бумудур һәр ешгин, арзунун сону?
Өмрүнү, күнүнү артырыр гоча.
Нәгд өмрү итиир,

Бу залым оғлу

Гачыр көр нечә дә нисјә далынча.

Нәгд өмрүн гәдрини билмәдин бир ан
Еһ... Суја вермисән сән чохдан көнү.
Гачышла өмрүнә өмүр артыран,
Нәјә хәрчләмисән бәс нәгд өмрүнү?

Сәни таныјырам... узун өмрүнү
Гәдәһә долдурдун, башына чәкдин.
Бош бир нағарасан...

Сән өмүр-күнү

Кефдән өзкә нәјә хәрчләјәчәкдин?
Бүтүн јашыдлардан кери галмысан,
Өмрүн зирвәсиндә сән ајылмысан.

Де һара гачырсан?

Чох кечдир артыг.

Гајытмаз керијә бир дә өмүр-күн.
Мин аддым гачырсан, бирчә аддымлыг
Өмрүнә әлавә газанмаг үчүн.

Ајағын көрмәјиб һәлә үзәнки.
Бир јол демәмисән: «Ај анам, Вәтән!»
Бу гәдәр јашајыб нејнәмисән ки,
Беш ил дә чох јаша, нејләјәчәксән?

140

Һәрәкәт?

Бунунчун сәнә сәһәрләр

Гачышдан өзкә шеј тапылмыр мәкәр?
О јанан ағачлар јандырмыр сәни?
Әлинә бел көтүр,
Сула онлары.
Күлдүрә билмәдин инсан гәлбини,
Күндә бир ағачы севиндир бары.

Һаваја соврулду кәнчлик чағлары,
Гачырсан далынча өтән анларын.
Гачышда олубдур бир ајағлары
Јашамаг хәтринә јашајанларын.

Сағламлыг ән бөјүк хәјалын, дәрдин,
Сәнинчин һәмишә кечиб хош өмүр.
Өмрү узатмагдыр мәсләкин сәнин,
Де, нәјә кәрәкдир белә бош өмүр?

Мә'дәни, гарныны һеч унутмадын,
Руһуну, гәлбини дүшүнмәдин сән.
Өлүмдән гачырсан... Хәбәр тутмадын
Ај јазыг, диријкән өлүлүјүндән.

1975

ПИЈАДА — СЭРНИШИН

Бахдыг биз һәмишә габаға, өнә,
Бојланды сабаһа бу күндән илләр.
Бир нәфәр вармы ки, сөјләсин мәнә,
Нечә кәлиб кечди өмрүндән илләр?

Јајын бүркүсүндә, ғышын гарында,
Һамынын ғысмәти бир олмур јәгин.
Өмрүн әјри-үјрү долајларында
Кими пијададыр, кими сәрнишин.

Пијада кечмишәм мән бу јоллары,
Көмәји уммушам ајагларымдан.
Гәлбимин одујла шахтаны, гары
Әритдим, өмрүмүн илк чағларындан.

Јанымдан машынлар, гатарлар өтүб,
Мәнә әл едибләр пәнчәрәләрдән.
Онларын башындан јағыш, гар өтүб
Көјләрин алтында исланмышам мән.

Сәрнишин јол кетди, јолдан хәбәрсиз,
Билмәди бу јолда кәлә-көтүр вар.
Анчаг пијаданын, хәбәр-әтәрсиз
Алнындан из ачды кетдији јоллар.

Јол өзү апарды сәрнишинләри,
Јолда нә из галды, нә дә тоз олду.

Анчаг пијадалар көрдү дүнјаны,
Сәрнишин дүнјадан хәбәрсиз олду.
Сүр'әти нә гәдәр јејин олса да
Сәрнишин мәнзилә долама чатды.
Дағларын башындан ашды пијада
Јолу кәсә кетди, јолу ғысалтды.
Јолу өзү ачан зирвәдән кечәр,
Јолу јолла кедән дағдан кен кечәр.

Говушур ај-аја, долур ил-илә
Мәтләби ејнидир бу јарышын да.
Гәрибә дүнјадыр,

сәрнишин илә
Пијада көрүшүр мәнзил башында.

Өмүр јолларында «рахат» кедәнләр —
Зирвәләр башына учала билмәз.
Тәкәрләр үстүндә дијирләнәнләр,
Чатдығы мәнзилдә бәнд ала билмәз.

Бири тәкәр үстә кәтирилдисә,
Бирини кәтирән ајаглар олду.
Бири бу мәнзилдә кирәдар исә,
Бири бу мәнзилдә саһибкар олду.

ӨЗКЭ ҺӘРАРӘТИ

Јашады һәмишә голтуғларда о,
Бәдәни өзүнүн, өзү өзкәнин,
Динди,
Тәкчә сәси өзүнүн олду,
Мәтләби өзкәнин, сөзү өзкәнин.

Үзләрә дикилди көзү һәмишә
Үзүнә үзләрдән үз чәкди, динди.
Үзүнүн астары көһнәлдисә дә,
Һәр саат үзүндә үз тәзәләнди.

Тәбәссүм пәјлады о һәр тәрәфә.
Јорғанын алтдаса «мән, мәнәм» — деди.
Бирчә аддымыны һәлә бир дөфә
Ағлынын әмрилә ата билмәди.

Дурду јалтағлығы башда чәтиртәк.
Дүшмәди үстүнә јағыш бир килә.
Голтуғда исинән термометртәк
Гызынды өзкәнин һәрарәтилә.

Нојабр, 1975.

Кәл кәсәк достлуғу, елә индидән
Сөзүм башга јерә јозулачагса —
Нәјимә кәрәкдир, ширин сөзләрин
Астары чеврилиб үз олачагса.

Гачдын бәд күнүмдә...

Бәс һаны илгар?
Ејјахшы күнүмүн јахшы јолдашы.
Хошбахтлыг—Адама дост газандыар,
Бәдбәхтлик—Достлуғун бир сынағ дашы!

1975.

Севдијин көзәлин бир көнтөј сөзү
Бүтүн өмрүн боју көјнәдәр сәни.
Севки бир оддур ки, дүшсә гәлбинә
Ејләр өз-өзүндән дәрбәдәр сәни.
Күнәшә борчлусан көрдүкләринчин,
Она да чох бахсан кор едәр сәни.

феврал, 1974.

БӨЛ КӨРҮМ

«Бәхтм, мәнә јар ол», дејиб чағларам,
Јар олмаса де бәхтијар ол көрүм.
Кәләчәјә үмидими бағларам,
Бир ан сонра нә олачаг, бил, көрүм.

Јаз ајлары чағылдајан селмисән?
Бу дүнјаны ојунчагмы билмисән?
Һајат сәни күлдүрәндә күлмүсән,
Һүнәрин вар, ағладанда күл көрүм.

Дүнјамызы јаса, тоја бөлмүшүк,
Сөвдамызы ода, суја бөлмүшүк
Өмрүмүзү күнә, аја бөлмүшүк
Мин арзуја, мин диләјә бөл көрүм.

1974

ТРАМВАЈ

Атылыб дүшүрдүк шадлығымыздан
Бакыда илк дөфә трамвај јолу
Чәкилән заман.

Маһны охујардыг күчәләрдә биз:
«Бакыја гырмызы трамвај кәлир»
Јашлылар дејәрди:—Көр шәһәримиз
Нечә көзәлләшир, нечә јүксәлир.

Јашлылар кетднләр...
Гочалырам мән.
Башга бир мәгама чатды әсримиз.
Заман трамвајы говду шәһәрдән,
Бу күнсә... буна да севинирик биз.

Бу ики севинчин арасындакы
Јолларда дәјишдик:
Һәм, биз,
Һәм Бакы.

1974

Дујдугларымын нуру шэфэг тэк сачылыр һеј...
Гэлбимдә мәним тазә үфүгләр ачылыр һеј...
Тәп-тазә үфүгләр, мәни әнкинлијә атды.
Дүнјамыз үчүн өз јени дүнјамы јаратды.
Јағдыгча үмид күлләримин үстә јағышлар,
Јаз ешгинә көнлүмдә чивилдәшмәдә гушлар.
Хош дујгуларым нәғмәли гушлар кими өткүн,
Көнлүмдә мәним тазә үфүгләр ачыр һәр күн.

Дүнја сәни диндирмәсә...

Дур,

Сән ону диндир.

Дүнјаны севирсәнсә, бу дүнја да сәниндир.
Мән өjlә ки, гәлбимдә өтән сәсләри дујдум,
Дүнјаны өз ешгимдә тапыб мән она ујдум.

Декабр, 1973. Мәрдәкан.

ҺӨРМӘТ ҮЧҮН

Ишыг онсуз да ишыгдыр, улудур.
О — гаранлыгларә хәнчәр чәкән атәш јолудур.
Чыраг, евләрдә тавандан асылыр,
Һөрмәт үчүн?
Она һәр кәс күвәнир, сәчдә гылыр,
Һөрмәт үчүн?
Фејзи һөрмәтдән ашан хилгәтә һөрмәт,
Нә демәк?
Ишыг онсуз да ишыгдыр, она тә'риф
Нә кәрәк?
Ону баш учдан асырлар тавана,
Ки, бүтүн дөврәси ондан нур алыб фәјдалана.

Август, 1974, Шәки.

КЕРЧЭК ӨЛҮМЛӨ

Алим достум Гошгар Әһмәдлинни
хатирәсинә.

Нә гәдәр дүнјада јашајырыг биз,
Өлүм сабырыг ки, биздән узагдыр.
Елә билирик ки, бизим өмрүмүз
Өмүрдән о јана узана чагдыр.

Белә дүшүнүрүк... өтүр фәсилләр.
Өлүм?

Бир сәс дејир:—Јох һәлә тездир.
Ону да билирик, ахышан илләр,
Өлүмә узанан әлләримиздир.

Бизим өмрүмүзүн һәр гарышында
Өвладлар бөјүјүр... гочалырыг биз.
Онларын илбәил артан јашында
Долајы јолларда итирдјимиз
Илләри көрүрүк ајдынлыгла биз...

Көрүрүк, дүнәнки көрпәләримиз
Бизим кечдијимиз јоллардан кечир.
Балалар әрләшир, төјшүјүрүк биз
Онда билирик ки, өмүр күн кечир.

Гошгар, сән дә елә... Сән јашајыркән.
Өлүмү өмрүнә јахын билмәдин.

Өлүм дөшәјиндә билирәм ки, мән,
Өлүмүн өнүндә сән әјилмәдин.

Һәјатын ән ширин мәгамында да
Инсан өлүм илә даим әлләшир.
Өлүм зирвәсиндә—лап сон анда да,
Һәјат олдуғундан чох көзәлләшир.

Јашадын киши тәк сән јашајыркән,
Үз-үзә кәлсән дә, кәдәрлә, гәмлә.
Өлмәдин бир дәфә өлүмдән еркән,
Сән бир дәфә өлдүн керчәк өлүмлә.

АРИФИН ВАХТСЫЗ ӨЛҮМҮНӨ

Н. Нүсөйзадәјә.

Даныша билмәдин телефонда сән.
Битирә билмәдин чүмләни, гардаш.
Баланын тојуна чағырмалыјкән,
Гырхына чағырдын сән мәни, гардаш.

Бојун бәрабәри оғул јетирдин,
Бојлара һәсрәтлә бахмаг үчүнмү?
Тојуну көрмәмиш бала итирдин
Тојлара һәсрәтлә бахмаг үчүнмү?

Нә сөнмәјә јер вар, нә дәјјанмаға,
Ачизик әлиндә бу гансыз һөкмүн.
Сән оғул бөјүтдүн будагланмаға,
Оғул бөјүтмәдин буданмаг үчүн.

Нә дејәк? Бу һөкмә тале јол вериб.
Чавабы суалдыр, суалы чаваб.
Гәм алдын, өлүмә сән оғул вериб
Вердијин чан олду, алдығын әзаб.

Дәрд вар, ағачдакы оду андырыр,
Заманын һөкмүјлә гаралыр көзү.
Дәрд дә вар, күн-күндән аловландырыр,
Үфүрә-үфүрә заманын өзү.
Бу дәрдин нә сону, нә дә илки вар
Бу дәрддән дәрдләр дә од алыб јаныр.

Дүңјанын јарасы јарамдыр мәним.
Әкәр бу дүңјада мән дә варамса...
Бәс нечә шаирәм?

Шаир достумун
Дәрдини дәрдим тәк данышмырамса?

Ортағам, шәрикәм дәрдинә, гардаш.
Нә гәдәр ағырдыр бу итки, бу гәм.
Өзүм дә билирәм,

Мән сәнә, гардаш
Тәсәлли верирәм, оғул вермирәм.

Сәнә нечә достун јол көстәрсә дә,
Башгадыр бу дәрдин јүкү, дәншәти.
Јүз оғул бу јүкә чијин версә дә,
Сәнин чијиндәдир јенә сикләти.

Дөз, гәләм јолдашым,

Бу галан өмрү
Өз сәнәт балана вер јаваш-јаваш.
Арифин јарымчыг гырылан өмрү
Ше'риндә чанланыб јашасын, гардаш!

2 н о ј а б р, 1 9 7 6.

ИЈИРМИ БЕШ ИЛ

Өмүр жолдашыма.

Елэ бил дүнэндир Сабир бағында
Чыхдын габағыма ағ чичэк кими.
Елэ бил дүнэндир, ағ палтарында
Гондун евимизэ кәпәнәк кими.

Нә тез баша кәлди ијirmi беш ил?
Балалар јетишир, гочалырыг биз.
Нәләри итирдик — гајыдан дејил,
Көрәсән нә имиш бәс газанчымыз?

Сәпмәмиш көнлүмүн оду, һәвәси,
Балалар сәсләнир: «Бәсиндир, дајан!»
Оғлумуз тој умур, бизим тој сәси
Һәлә кетмәмишкән гулағымыздан.

Бу нечә дүнјадыр? Јолу бир гарыш,
Ајыра билмирсән чохуну аздан...
Һәззиндән, зөвгүндән һәлә дојмамыш
Чәкирләр сүфрәни габағымыздан.

Бу нечә дүнјадыр анламырам мән,
Нә кәлиш бәллидир, нә кедиш бизә.
Хәбәримиз олмур кәлишимиздән,
Инана билмирик кетмәјимизә.

Вурдуг бир зиндана ијirmi беш ил,
Өтдү күнләримиз ағлы-гаралы.
Сәнин дујгуларын — бир нәғмәли көл,
Мәним дујгуларым мин мачәралы...

Сән нә далғаландын, нә чалхаландын,
Һалдан-һала дүшдүм мән һәр дәм, күлүм,
Сән мәни бир дәфә севиб дајандын,
Мән сәни һәр рәнкдә севирам, күлүм.

Даш атдым,
Әлимдән чыхды бир хата.
Булана-булана јенә дурулдун.
Көнлүмдән кечәни дујмадынса да,
Өмрүмә, күнүмә һавадар олдун.

Дүшдү јувамыза, дүшдү ган-гада,
Башымыз үстүндә илдырым чахды.
Сәсимиз, нәғмәмиз бир олмаса да,
Сујумуз, селимиз бир архдан ахды.

Ата очағынын гәләмдән чыхан
Чөрәји мәнәмсә, үрәји сәнсән.
Башында чал-чарпаз илдырым чахан
Исти јувамызын дираји сәнсән.

Мәним хәјалларым учду һавада
Сән мәни көјләрдән јендирән олдун.
Бизим гурдуғумуз исти јувада
Фәһлә мән олдумса, уста сән олдун.

Елә ки, бәхтимин көзү јумулду,
Јолума нур сачан чилчыраг олдун.
Мәним нәш'әләрим өзүмүн олдү,
Анчаг дәрдләримә сән ортаг олдун.

Башыма доланан дэрд-сэримин
Одуну гэлбиндэн кечирэн олдун.
Сэндэн килејлэнэн ше'рлэримин,
Саһиби мэн олдум, гулу сэн олдун.

Јаныб јахыланда ше'рим үчүн мэн,
Сэн елэ билдин ки, кизли гэмим вар.
Ајрыла билмэдин өз алэминдэн
Билмэдин, мәним дә өз алэмим вар.

Күлүм, ајнасыдыр үзүм, үзүнүн,
Мэни әлдән саяды ахтарышларым.
Үзүнә әкс етди мәним күнбөкүн,
Үзүмдә ачылан сәрт гырышларым.

Фикрим дэрә кечди, тәпәләр ашды,
Ардымча бир аддым кәлмэдин анчаг.
Сэн мәни диндирдин,

Дилим данышды,
Ше'рими диндирә билмэдин анчаг.

Өтдүјүн маһныны бир јол чашмадын.
Мән чашдым...

Дәрәдән бојландым даға.
Өз көнүл маһныны сән чалышмадын,
Мәним пинилтимә ујушдурмаға...

Елэ бил дүнәндир, Сабир бағында
Чыхдын габағыма ағ чичәк кими.
Елэ бил дүнәндир, ағ палтарында
Гондун евимизә кәпәнәк кими.

Арадан нә кечди? Ијирми беш илдә
Гара сачымызда ағарды илләр!

Тәкчә истајимиз галды көнүлдә,
Галан нә вардыса апарды илләр.

Инди хәјал јорғун, көнүл шикәстә...
Кәнчлији дадмамыш гочалырыг биз.
Өвлад гајғысында, бир мурад үстдә
Бирләшир ујушмаз нәғмәләримиз.

Ејни јүк алтында нечә јохушу,
Арзумуз, гәсдимиз биркә ашыбдыр.
Өзкә будагларын ики јад гушу
Инди бир будагда доғмалашыбдыр.

Будағын ешгинә дарда, чәтиндә
Нәфәсин көнлүмә гол-ганад вермиш.
Заман өтүшдүкчә

Мәһәббәттин дә
Илк рәнки, илк дады дәјишиләрмиш.

Демә гочалмысан, күлүм, доғрусу
Мәнимчүн бир аз да соналашмысан
Баламын анасы, нә сиррдир бу?
Инди мәнимчүн дә аналашмысан.

Декабр, 1974.

КҮН ВАР, МИН АЈА ДЭЈЭР...

Эзизим мин аја дэјэр,
Гашын мин аја дэјэр.
Ил вар, бир күнэ дэјмэз.
Күн вар, мин аја дэјэр.

Он өмрө, жүз өмрө дэјишмэрэм неч
Дэринэ бој верэн гыса бир өмрү.
Вахт мәним гэлбимдән кэлиб кечмәмиш,
Билнимир дэјәри, билнимир өмрү.

Буну ким билмир ки, ағырлығындан
Мүддәтә сығышмыр ничранын өмрү.
Заманла өлчсәк дә

Ахы чох заман,
Заманла дүз кэлмир заманын өмрү.

Ким дэјир, күн өмрү күнэ бәрабәр?
Ким дэјир, һәфтә дә елә һәфтәдир.
Ким дэјир, күнәшин доғушу—Сәһәр,
Кечәнин өмрүнә сондур, нөгтәдир?

Кечә... Заман кәзир о ев, каһ бу ев.
Бир дамын алтында ики гоншу ев.
Бириндә ананын ахшамдан бәри,
Јоллара сәпилиб дүшүнчәләри.
Оғлуну көзләјир...

Бәлкә...

Бәлкәләр...

Елә инди кәләр, бир аздан кәләр...
Диксинир һәр сәсә, һәр һәниртијә
Будагдан-будаға гонур хәјалы.
Бәлкә дә... башында гәза вар—дејә
Дүшүнүр...

Елә бил донур хәјалы.

— Мән нә данышырам, дилим гурусун,
Дүшүнүр, дүшүнүр о, узун-узун.
Хәјалы каһ дағда, каһ да аранда,
Көзләри саатда, фикри күманда.
Елә бил бу кечә дағ чәкиб күнә,
Күндүзүн өмрүнү гатыб өмрүнә.
Ана күнаһкармы саныр кечәни,
Данлајыр сәһәри, даныр кечәни.
— Сәһәр ачылмыр ки, бир нештәр тәки,
Ишыг гаранлығын бағрыны јарсын.
Сәһәр ачылмыр ки,

Үрәјимдәки,

Гара фикирләри јујуб апарсын.

Гоншу отагдаса ики севкили,
Үзүр бир арзунун сәрчешмәсиндә,
Нечә һәсрәт или, нечә гәм или,
Итир ики гәлбин бирләшмәсиндә.
Ширин е'тирафлар...
Хош пычылтылар...
Сүкутун бағрыны сөкүр кизличә.
Ики һәсрәт гәлбин говушмасына
Үнван олдуғуна өјүнүр кечә.
Оғланын гојнунда гыз күлә-күлә
Ачыг пәнчәрәдән бојланыр чөлә.
Дэјир — Ајрылығын вә'дәси чатды,
Сәһәр нә тез кәлди, бизи ојатды...

Бир евдә интизар, көнүл мөһнәти,
Вахтын ајағына даш бағлајыбдыр.
О бири евдәсә вәслин ләззәти,
Вахтын өзүнү дә ајаглајыбдыр.

Гој заман өлчүсү заманын олсун,
Бу өлчү дүз кәлмир истәјимизә.
Күн вар ки, илдән дә узундур, узун,
Ил вар ки, күндән дә ғысадыр бизә.

Август, 1974, Шәкн.

ЈАМАН ДАРЫХМЫШАМ

Јаман дарыхмышам сәнинчүн, јаман.
Наһаг-һагга дөнүб,
Мәһкум-һакимә.
Нифрәти кизләтмәк асандан-асан,
Севкини кизләтмәк маһалмыш демә.

Һарајлар жүксәлир көнүлдән јенә.
Бу нечә һарајды, бу нечә һајды?
Өһдәмдән кәләрдим...
Көзүм үзүнә,
Гулағым сәсинә дарыхмасајды...

Јаман дарыхмышам...
Аллаһдан кәрәм!
Мән азыб галмышам гәм дәрәсиндә.
Дирилиб јашаныр сәнли күнләрим,
Сәнсиз күнләримин хатирәсиндә.

Јаман дарыхмышам...
Бу нәдир јенә,
Ағлым саға бахыр, үрәјим сола.
Үрәјим дөнүбдүр көј көјәрчинә
Гонуб сән кедәли сән кәлән јола.

Јаман дарыхмышам.
Һәр ахшам чағы,
Арзуму күнәшин телинә сардым.

Мәнимлә олсајды,
Мән дарыхмағы,
Замана эн узун өлчү санардым.

Јухума кәлмишдин...
 Гысылдыг күнчә.
Данышдыг...
 Јел әсди...
 Дағылды дәрд-гәм.
Көлкәјә дөнмүшдүм. Сәни көрүнчә
Сәнин ишығындан јох олду көлкәм.

1974.

ЈАРЫЈУХУЛУ

Јухудајам...
 Әслиндә јарыјухулујам мән.
Бир-биринә долашан
 Гарышыг фикирләрин
 Одујла долујам мән.
Јатым?
 Јохса ојаным?
Бу фикир ајрычында
Дајанмаг истәјирәм.
Сәни
 Јухуларымда
 Көрмәк үчүн
 Јухламаг,
Гәһрини чәкмәк үчүн
Ојанмаг истәјирәм.

1974.

Нэ мэн истэјими билирэм, нэ сэн.
Биз думан ичиндэ улдуза дөндүк.
Нэдир истэјимиз бир-биримиздэн —
Билмирик...

Әмәлсиз бош сөзә дөндүк.

Күндүз ишыгыдыр, кечә гаранлыг.
Биз нэ о јанлыгыг, нэ дә бу јанлыг.
Мүддәтдир галмышыг јол ажрычында,
Бизим гисмәтимиз алаторанлыг.

Мэн сәрхош олмушам күлүн әтринә.
Дәрмәк инсафсызлыг, дәрмәмәк зүлүм.
Биз јола чыхмышыг јолун хәтринә,
Нэ мәнзил бәллидир, нэ мәгсәд, күлүм.

О кимдир бу күндән көрә сабаһы?
Сабаһы сабаһда көрәрик, нэ гәм!
Елә күнаһ вар ки, мэн о күнаһы,
Јүз бөјүк саваба дәјишдирмәрәм.

Нэ чох аһ чәкирсән, аһын дағлара.
Бу гәдәр көјнәмәк бәс дејилми бәс?
Аһ атәш чиләјир ал додағлара,
Алышар, ишыгы јолуна дүшмәз.

Будағын үстүндә әл бојда јарпаг,
Күләкләр әсәндә јашајыр анчаг.
Күләкләр әсмәсә јарпаг да динмәз,
Јарпаг титрәмәсә күләк билинмәз.

Нэ мэн истэјими билирәм, нэ сэн.
Биз думан ичиндә улдуза дөндүк.
Нэдир истэјимиз бир-биримиздән —
Билмирик...

Әмәлсиз бош сөзә дөндүк.

1974.

ДАРЫХМА ҺА...

Мәктубуну охујурам...

Дөнә-дөнә,
Ғаҗыдырам һәр чүмләнә, һәр сөзүнә.
Охујурам,
Дүшүнүрәм.
Дүшүнәндә көзләримнә јумурам ки,
Сәни көрәм.

Охујурам, дүшүнүрәм.
Фикрим өтән күнләримнә
вараглајыр,
Охујанда күлүмсәјән сәтирләриннә,
Дүшүнәндә ған аглајыр.
Бир мәктубда нә демәкдир
Бу ағ, гара?

Рәнкләрә бах,
Һардан-һара?

Ким дејир ки,
Һәр кәлмәннә
Бир мә'насы бир јүкү вар?
Јох! Үрәкдә дилә кәлән јашыл сөзләр,
Будаглардыр,

Јүз будағын бир көкү вар.
Көк үрәкдир.

Јарпагларда рәнки јашыл,
Сәси, сөзү пычылтылар.
Пычылттынын сәси бирсә,
Мин мәтләби, мин сөзү вар.

Мән сөзүн өз мә'насыны истәмирәм.
Бир мәзмуна о, гул олур,
О, дујғудан мәһрум олур,
Јохсул олур.

Мән вурғунам һәр кәлмәннә
Чаларына.

Нида кими дик дајаныб
Һөкм верән һалына јох,
Суал кими бојун бүкүб
Дүшүнчәјә даларына.
Дүшүнчәннә мин рәнки вар..

Көјдәки ај, јалныз ајдыр,
Суја дүшсә,
Гырчынланан далғаларда
Нечә рәнkdән чәләнки вар.

Сәннә әлван дујғуларын
Сөзүн мә'на сәрһәддннән
О тајдадыр.
Сөзләр јатыр гузу кими,
Чаларлары һарајдадыр.
Чаларларын аловуна алышырам.
Күнләр кечир...
Сәсләндикчә гулағымда чүмләләриннә,
Әтрафыма лал кәслиб
Мән сәннәлә данышырам:
Јазырсан ки: — Дарыхма һа...
Бурда сөзүн ғәсди кениш,
Јувасы дар.

Бурда сөзүн чөвһәрннән
Нечә-нечә сөз сычрајар.
Сөздән фикир.

Фикирдән дә

Нечә-нечә мәтләб чыхыр.

«Дарыхма»нын о тајында

Сөз дарыхыр,

Сөз карыхыр.

Сән «јох»дакы о «вар»а бах.

Сөзүн әкси-чалара бах.

Сән «дарыхма» дејән заман,

Истәјирсән өмрүм боју

Мән дарыхым сәнин үчүн.

Рәнкинә бах, галыбындан чыхан сөзүн!

Дарыхырам, аја, күнә сығышмырам.

Дарыхырам,

Дүнјамызын

Гәјдасына өлчүсүнә

Сығышмырам.

Дарыхырам,

Истәјимә чатмаг үчүн.

Истәјимиз фөвгүндәдир сөзүмүзүн.

Дарыхырам,

Доғмаларым сағ-солумда.

Дарыхырам,

Бахышларын

Јаныб сөнүр хәјалымда.

Көзләримин өнүндәки бахышлара

Јад олмушам.

Хәјалдакы бахышларын ишығында

Удулмушам.

Тәгвимдәки варагларын

Бир ајыны бирдән чырын!

Јајы өтүм,

Көз јашытәк кирпијимдән,

Гопуб дүшүм пајыза мән.

КИЛИД

— Сән мәни һамыја гысгандын, јетәр.

Нәдир бу шүбһәләр, бу үзүнтүләр?

Бир белә гысганчлыг нәјә кәрәкдир?

Сәни дә, мәни дә мәһв едәчәкдир.

Мән ки сәнинкијәм

кет,

Архајын кет.

Нә өзүнү инчит,

Нә мәни инчит!

— Севирәм,

Нә лүзум сөзә, өјүдә?

Мәним гысганчлығым севкимин өзү!

Вурулан килидин бөјүклүјү дә—

Горунан сәрвәтин дәјәр өлчүсү!

Д е к а б р, 1973.

И ј у л, 1975, Шәки.

МЭНДЭН О ТАЈДА

Мүддэтдир сусурам, лај дивар кими...
Гэлбим ојум-ојум, лағым-лағымдыр.
Нә илэ долдурум сәнсизлијими?
Сујумсан,
 Һәсрәтим сонсузлуғумдур.

Һәдәләр, горхулар...

 Сусдум,

 Дөјүкдүм.

Беләми олурмуш һәр ешгин сону?
Хәјли замандыр ки, горхуја бүкдүм
Көзүн һәсрәтини, көнлүн одуну...

Өмрү дә хәрчләдик, бизә нә галды?
Бир күн гаһгаһ чәкән, бир күн һөнкүрүб.
Кәлди, севкимизин ахшамы кәлди,
Ахшамы кәлмәјән күнү ким көрүб?

Мән сују совулан дәјирман олдум,
Дөндү хатирәјә күјлү чағларым.
Изими от басды,

 Лап унуддум...

Нә чах-чахым галды, нә гонагларым.

Мән ки сағалмагчүн јарамы кәсдим.
Сағалмыр...

 Бәс нијә јенә көјнәјир?

Мәкәр бу дејилми мәрамым, гәсдим?
Бәс инди?
Бәс инди истәјим нәдир?

Јүз күнүн, мин күнүн дәлисијәм мән.
Нә илэ јатардым, нә дә зәнчирә.
Бир күн ағылланыб
 Чәһаләтимдән
Јүз күнү, мин күнү сатмышам бирә.

Өзүм дә билмирәм нәчијәм, кимәм?
Нә досту таныдым, нә дә дүшмәни.
Дүнјанын дәрдинә көкләнмиш снмәм,
Гәмин мизрабыјла диндирин мәни.
Булуду дағытдым, бәс бу чән нәдир?
Бәс инди көнлүмү көјнәдән нәдир?

Јенидән көјәрдим көјнәдијимдән
От кими...

 Дағымсан, мән аран олдум.
Гышгыра билмирәм көјнәмәсәм мән,
Һәсрәтин көјнәтди, бағыран олдум.

Гулаг кәснлмәшәм ич һөнкүртүмә
Бу бојда сәс-күјдә, һајда, һарајда...
Инди ганырам ки, мәнә һеч демә,
Бир «мән» дә вар имиш мәнән о тајда.

Долмуш нэ гэдэр истэк илэ, кам илэ көнлүм,
Олмуш бир уча фикрэ бу күн һамилэ көнлүм.

Даим арамаг-тапмаг үчүн эн уча јолдур,
Тапдыгча мөкан салмады бир мәнзилэ көнлүм.

Күн кечди, јаш өтдүкчэ, гочалдыгча нэ сиррдир,
Севдада чаванлашмада илдэн-илэ көнлүм.

Мөндөн нэ умуш, вурғусу бир сәсли, авазлы,
Истәкләри һеј чәркәләнән силсилэ көнлүм?

Дујдугча биләммир нэ имиш умдуғу мөндөн
Бир јол нэ олар, дујмаја, анчаг билэ көнлүм.

Ешг өлдү, анымлар она ан-ан әвез олду,
Кәлмиш дәлисов хатирәләрден дилэ көнлүм.

Еі Бәхтијар, алдатмаг асандыр сәни, лакин,
Һәр нәғмәјә ујмаз, нијә кәлмәз әлэ көнлүм?

1976.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Ленин зәкасынын ишығы илэ 5

Поемалар

Ленинлэ сөһбәт 13

Муғам 55

Ше'рләр

Шәһид мөзарлары 98

Тәләбәләримә 101

«Мән инсанам...» 105

О, нәдир? 106

Португалија лөвһәләри

1. Дашда ше'р 109

2. Дәниз — киши гәбристаны 111

3. Грандола Вил Морена 113

Ичәри бах 116

Душунча—сөз 118

Мәләз ат 119

Гара гуту 121

50 јашым 124

Гочалар 127

«О, өлдү бирдән-бирә...» 128

Күндәлик 129

Вахтында 132

Ше'рини охудум 134

Мәним халам 136

Һара гачырсан? 139

Пијада—сәрнишин 142

Өзкә һәрарәти 144

«Кәл кәсәк достлуғу»	145
«Севдијин көзәлин бир көнтөј сөзү»	145
Бәл көрүм	146
Трамвай	147
«Дудугларымын нуру...»	148
Һөрмәт үчүн	149
Керчәк өлүмлә	150
Арифин вахтсыз өлүмүнә	152
Ијирми беш ил	154
Күн вар, мин аја дәјәр	158
Јаман дарыхмышам	161
Јарыјухулу	163
«Нә мән истәјмини билирәм...»	164
Дарыхма һа...	166
Килл	169
Мәндән о тајда	170
«Долмуш нә гәдәр истәк илә»	172

Редактору *Муса Әләкбәрли*, Рәссамы *Ј. Салников*
Бәдии редактору *Н. Рәһимов*.
Техники редактору *Н. Сүләјманов*.
Корректорлары *М. Маһмудов, Ш. Мәммәдова*.

Јығылмаға верилмиш 2/II-1977-чи ил. Чапа имзаланмыш
19/IV-1977-чи ил. Қағыз форматы 70×108¹/₃₂. Қағыз № 1.
Физики ч/в. 5,5. Шәрти ч/в. 7,70. Учот нәшр. в. 6,49.
ФГ 01068. Сифариш № 287. Тиражы 10 000. Гүјмәти 95 гәп.
Азәрбајҗан ССР Назирләр Советинин Дөвләт Нәшријјат,
Полиграфија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси.
«Кәңчлик» нәшријјаты, Бақы, Һүсү һачыјев күчәси, 4.
26 Бақы комиссары адына мәтбәә, Бақы, Әли Бајрамов
күчәси, 3.

Вагабзаде Бахтияр Махмуд оглы
ДУШЕВНЫЙ РАЗГОВОР
Поэмы и стихи
(На азербайджанском языке)

Гянджлик
Баку — 1977

95 гон.

AZF-151245